

ც ი ს კ ა რ ი

1862

ს ე კ ტ ე მ ბ ე რ ი.

წილია და შექმნა.

წილები თსსულებით:

- I. —სიტყვა, თქმული ერთის სიტყვის
უკვლესიაში. გაბრეულ ეზისკობისა.
- II. —მოგზაურთ სადგური. გ. დიდებულადისა.
- III. —სიტყვა თქმული აღკვეცისა ზედ
მონაწილისა. ანქიმ. გრიგორისა-ძიერ.
- IV. —ლექსები სსწა და სსწა შვერუბისა.
- V. —გორგის IX ქუთბა. თეიმურაზ ბატონისა-შვილისა.
- VI. —ერთადე სიტყვა «ცისკარზედ». თუნდადულისა.
- VII. —სსწა და სსწა ანბანი. (იხილეთ მეორე გვერდზედ.)

ცუილისს.

კრესელების ტიპოგრაფიაში.

ც ი ს კ ა რ ი

ქ ა რ თ უ ლ ი

საღიტერბატურო ჟურნალი.

გამოიცემის ი. კერესელიძის-მიერ.

ს ე კ ტ ე მ ბ ე რ ი.

წელიწადი მეექვსე.

«თუ შეიყვარო სმენად,—შიითვალე, და
უბგათო მიუბუტა ურჩი შენი,—ბრძენ იქმნე.»
(წიგ. ისლ. სიჩ. თავი 6. მუს. 54.)

ც ფ ი ლ ი ს ს .

კერესელიძის ტიპოგრაფიაში.

1862

Одобрено Ценсурою. Тифлиссъ. 30 Августа. 1862.
Цен. Гайтмазовъ

სიტყუბ.

თქმული გაბრიელ ეპისკოპოსისაჲსიჲმეორე ხეჲ-სა წელსა,
ერთს სოფლის ეკკლესიასა შინა. დაბალის ხალხისადმი.

საყვარელნი ძმანო ქრისტიანენო.

გონებ-თქმუბნ უოკულთა ზაგიგონიათ და იტით, რომ ლ
ვისაც სუბს რომ იგი იუოს ნამდვილი და ჭეშმარიტი
ქრისტიანე და აცხოვნოს სული თუხი, უნდა ჭქონდეს
ორი ესე: მართლ მადიდებელი სარწმუნოება და კეთილი
ყოფაქცევა, ღუთის მადლით მართმადიდებელი სჯული,
ანუ სარწმუნოება, გვიპყრის ჩუბნ უოკულთა მტკიცედ;
გონებნი იტყუბნ რომ ჩუბნ არ გვასოგდეს რომელიმე
წესდებულებს ანუ ბძანებს სჯულისა; რაც ვისწავლეთ და
მივიღეთ წმინდათა მამათაგან ის უოკული გვასოგს და
გეწამს, გარნა კეთილ ყოფაქცევაში და სჯულის აღსრუ-
ლებასში ვართ ფრთხილ სუსტნი და ნაკლულებანი. ხალა
ყოფალი ჩუბნი ესო ქრისტე წმინდასა სახარებასა შინა
გვასწავენ ჩუბნ, რომელ ჭეშმარიტი მისი მოწაფე არს
მხოლოდ იგი, რომელი აღსრულებს მტნებათა მისთა.
არა საგმარ არს სულის ცხოვნებისათჳს მხოლოდ სარწ-
მუნოება, არამედ სარწმუნოება შეერთებული საქმისათანა
უოკულმან განმან უნდა ეცადოს რომ განიწმინდოს თავი

თუნი ბოროტებისა და ბილწებისაგან; ყოველმა კაცმა უნდა განიკითხოს თავი თუნი განიცადოს გული თუნი და იტნას რა ცოდვა ბუდობს მას შინა, რა ნაკლულეკანება სჭირს მას.

ამისთვის შე მსუქს ძმანო დღეს მოკლეთ გითხრს თქვენ რა ნაკლულეკანება და რა ცოდვა შეგნიშნე საზოგადოდ ამ ქვეყნის მცხოვრებთა შორის. ზიარული და უსაშინელესი ჩვენს ცოდვა ის არის, რომელი სიყვარული და ერთობა ჩვენ შორის არ არის; არ დარჩა თანხმობა და კეთილ განწყობილება მოყვასთა შორის, აღარ გვანსოვს უმთავრესი მცნება ღმერთისა: შეიყვარე მოყვასი ვითარცა თავი შენი ამ მტრე ყამის განმავლობასა შინა რაც აქ შე მოკსუღვარ, ისრე არაფერი არ მავრებებს და მარებს რეგორც საზოგადო განხეთქილება, მტერობა შუნი შუნიძიება და სიძულილე, რომელი სუფუკს ქვეყანას ჩვენსა, არათუ შეზობულთა შორის აღარ არის სიყვარული, და მოყვრება, არამედ ნათესავნი და მასლობელნი უშეტესად არიან განხეთქილნი; ძმა ემტრება ძმასა, მამა და შვილი კვლარ სდგებიან ერთად; დედანი ხშირად სწყველიან შობილთა თვსთა, ძენი აღარ ემორჩილებიან მშობულთა თვსთა, საშინელ არს და საზარელ წარმოდგინება ამის ყოველისა ამოდენი ჩივილი, ღვა და მტერობა, რაც ამ ზატარა ქვეყანაში არის, არსად არ გავინილა ქვეყანაზე: სხუა ქვეყნებში ძმანო, რეგორც შეიძლება, რომ მამაშვილს ანუ ძმა ძმას გაყვაროს. ზიარულად რომ სიძესხელი არის; და მეორედ რჯანის დაცვა, თქვენც იცით რომ რაც მეტი მუშაკი არის რჯანში ის რჯანი უფრო გაკეთებული არის და აშენებული, ვარს აქ რეგორც შეიძლება რომ ძმან ძმასთან გასძლას; თუ რეგორც ძმები კარგათ იქმნებიან ერთმანეთში რძლები მაინც ვერ გასძლებენ ერთად ვერადღეს.

ამ მიზეზისაგამომდინარე აწინა დაცემული და ღირსი; თუმცა ღმერთის მადლით, მიწა და მამუელი გუაქუეს ფრიად ნაკოფიერი, მარა მანც ღირსი ვარს. ამ მოქმედნიერ მამულში რამ იდგენენ ვინმე უცნო თესნი ძლიერ მდი- დარ და გაკეთებული იქმნებიან. ცხად არს რომელ ჩუჭ- ნმა უთანხმოებას და განხეთქილებას აწა თუ სუფით წარგწევიდა, არამედ აქაცა, ქუჭყანასუ გაგვაფუჭა და დაგვამდა.

მეორე ჩუჭნი ვნება და ჭიჭი უმეტესად კეთილშო- ბილთა შორის არის უსაქმება უქმად დროების განტა- რება. ახლა მინათ ისრეთი დროება და უსაქმი შოაწია, ყოველი კეთილშობილი გაცი უნდა დადგრეს რომელსამე საქმეს და იყოს შრომაში დანიხადლოს თავი თვის შრო- მითა თვისთა. ძუჭლ დროშიდ კეთილშობილთა არა შე- ძლით სხუა საქმე რამე გაკეთებინათ, თვნიერ რმობისა და ღამტობისა, ვინაჲდგან შაშინ მრავალთა მტერთაგან იყო შევიწროებული ქუჭყანა ჩუჭნი და არა ჭქონდათ მათ დრო, თვნიერ რმობისა, გარნა აწ მოგვცა მოვლო- ბა. შრომა და მუშაობა არა დაამდალებს გაცსა, არამედ უქმობა უმეტესად წახადენს და დაამდალებს კეთილშო- ბილსა წოდებისა, უქმად მეოფი ადრად იხამს ყოველსა ცოდვასა. გონება და გული მისი მიდრეკილ არს ყო- ვლისა ბილწებისადმი. სოფელ გაცი რომელსა არა აქუს მოცალება და ყოველთს არს საქმეში ადრად ვერ შეს- ტდება. რამათს განმრავლდა კეთილშობილთა შორის ურიგობა და სუფლის ხდომა, რამათს გვესმის მრ- ვალნი შემარცხვინებულნი საქმენი მათ შორის, თუ არა უქმობისაგან.

შესამე ჩუჭნი ცოდვა ის არის, რომელ არა გუჟავს სიძაწთლე არც ღამტაკში და არც ყოფაქცევასში, ყოველ- თს ბრუნდეთ ვლამტაკობთ და ბრუნდეთ ვიტყვიით.

მაცხოვარი გავსწავებს: ნეტარ იყვენენ ზომილთა შიოდეს და სწუროდეს სიმატლისათჳს, რამეთუ ივინი განძნენ. ასრე უნდა უყვარდეს კაცსა სიმატლელ რაგორც მშობრს კაცს სურს და უყვარს ჰური; მაგრამ სად არიან ჩუქსნი მყოვარენი სიმატლისანი? ყველანი მას ცდილობენ, რამელ დამალენ სიმატლელ, ანუ დაახსილენ იგი. სქემას იქამომდე მიადწია, რამელ მესმა ვითომც ზოგნი მწოდებულნი მოწმედ ფიცის ქუჭმეტა იტყჳან სიტყუესა; მანა ამას არ დაუჯერებ. ისრე რაგორც განჭუჭღება სუსნიდისი, ისრე რაგორც განკვერება ღმერთი, რამელ ფიცი დაგვაუწოდეს, იქმნება თქუნიც განიგონიან და თუთ ჩუქსნი შორის არის მრავალი მაგალითი რამელ ამომწყდარა ზოგი რჯახი სიტყუით დაფიცებულა.

ბოლონ ძმანო. ამასაც დავამატებ თქმულზე რამელ მესმა მე თქუნი შორის ვითომც იყოს მკითხაობა ამასე გავლი მაქუნი ვითხარა, რამ წმინდანი მამანი აღუგრძალეკენ ვითართა ზიარებასა, და ვინც შავა მკითხავთან თაქმის სჯულზე ვარს უთქუამს ვინც ჭკუიანთ იფიქრებს და კარგათ გამოსტდის იგი მალე მიხუდება რაგორც ატყუებენ მკითხეები მოკლე ჭკუის კაცთა. ბეკრი გამიგონის მე რამ მათგან იყოს წახდენილი კაცი და ბეკრი ავთამუთფი მეჭდარი მათითა უმეტრებითა.

ვეტადოთ ძმანო რამ სჯული ქრისტიანი აღვასრულეთ ხაქმით, და გამოვახინეთ ჩუქსნი სარწმუნოება უფთატყვამი. გვასლოდეს რამ მარტო სარწმუნოება ვერ გვაცხოვნებს, თუ არ შეკვერთეთ მასთან უფთატყვაც. კეთილი ქრისტიანიც ტუდათ მცხოვრები უარესად აჯავრებს ღმერთს, ვიდრე მოუნათლავი უსჯულყო, და უარესადცა დაიხუება, რამელც ღმერთმან განაშორდოს ჩუქსნი გან ამინ.

მოგსაურო სადგური უდაბურს მინდორში.

ერთს დეკემბრის ღამეში, როდესაც, როგორც იტყვან, ქუჭყანა ღუთისა თვალით არა ჰსჩანს, და კორიანტელი ღმუჯის და ბოროტებს; როდესაც სარკმელთ გაუდისთ რასა-რუსი, და ბებერი, ძწოლარე ფესხედ ოსრავს და იწერს ჰირჯუარსა,--ერთს იმისთანა ღამეში მიდიოდა უსალსო მინდორზედ ემაწული სტუდენტი სემინარიისა; მიდიოდა იგი შობის დღესასწაულზედ ქალაქიდან, სადაც იგი სწავლობდა,--სოფელში, სადაცა მამა მისი იყო მღჳდლათ. ქალაქიდან სოფლამდინ იყო ორმოცი ვერსტი; სტუდენტი გამოვიდა ქალაქიდან დილით

ადრე და იმედოვნებდა საღამოზედ
 იმავე დღისა იგი იქნებოდა შინ. იგი წინ
 და წინ წარმოიდგენდა თუ რა სიხარულით
 მიეკებებოდნენ მას მისნი მოსუცნი დედა
 მამა, თუ რა სიხარულით გაიუღებდნენ
 თვალნი მისის დისა, და რა რიგათ გამო-
 სცვდებოდნენ სახლიდამ ორი ჰატარა მი-
 სი ძმა, რომელთათვისცა მას ჰქონდა ჯი-
 ბეში ორი ჰატარა იაფი სათამაშო; მაგრამ
 შუადღიდამ ამოვარდა ქარნი, ატყდა კორი-
 ანტელი, და სტუდენტმა უთოვოთ დაჰკარგა
 გზა, ამიტომ, რომ დასდგა ღამე და სამ-
 შობლო მისი სოფელი ჯერ კიდევ არსა-
 და ხჩანდა. მდგომარეობა საწყელის სტუ-
 დენტისა იყო საშინელი. ბოლოს დაბნელდა და
 საშინელი კორიანტელი სცემდა მას გულში და
 ზიწში და უფსებდა კისერს თოვლით. თითქო
 ცდილობდა უთოვოთ წაექცია; თუ მართ-
 ლად დაწყებულიყო, მაშინ ქარი რამდენსამე
 წუთში წახურავდა მას მთელს ზვინს თო-

ვლისას და დამარხავდა მას თოვლ ქვეშ.

მოგზაური გამოდიოდა უკანასკნელის ღონიდან, ძლივს გადაადგმიდა ფეხსა და თითონ აწ იცოდა საით მიდიოდა, მუხლები ეკეცებოდა, ფიქრები ერეოდენ და გრძნობანი მისნი აღარ მოქმედებდენ, იგი თუთქმის ველარცა რას შედავდა, აღარც აწ ესმოდარს; მას უნდოდა დამორჩილებოდა თავისს ბორბტს სვესა, დაცემულ იუთ მიწასედ და დაემინა; მაგრამ ქქონდა კიდევ იმდენი გრძნობა, რომ თუ იგი დაემორჩილებოდა იმ სურვილსა, მაშინ აუცილებელად იგი დაიღუპებოდა. ათი წამი კიდევ ებრძოლა სხსო წარკვეთილის გრძნობით ტაროსსა: ძალდატანებით ამოაძრობდა ხოლმე ფეხებსა ღრმის თოვლიდგან, მაგრამ მით გსასკი ცოტას იმოკლებდა. ბოლოს დაჰკარგა უკანასკნელი წვეთი ძალისა და დასუსტებული დაეცა თოვლსედ. დაიღუპებოდა საწყალი სტუდენტი აუცილებ-

ლად, თუ რომ ვიღასაც ძლიერს ხელს არ აეუენებინა და არ წაეუენა იგი ძალათ. უაზროთ, უკრძნობლად სტუდენტი მოზღვდა უხილავსა კელსა, და ხუთის წამის შემდგომ იგი გაჩერდა ერთის დიდის ჩინებულათ განათლებულის სასახლისა წინ, საიღამაც ისმოდა ხმა მუსიკისა და მხიარული ხმიანობა სტუმრებისა. სტუდენტი ამღვრეულად გრძნობდა, თუ როგორ აიუენა იგი უცნობმა კეთილ მოქმედებამ კიბეზედ, გააღო მის წინ კარი და თვთქმის ძალათ შეაგდო იგი ტყილსა და განათლებულს ოთახში. დიდის სიბნელიდგან დიდს ნათელში გარდასვლა იყო ისემოულოდნელი საწეალის სტუდენტისათვის, რომ იგი ჰკარგავდა უკანასკნელს გრძნობასა, და ის იყო უნდა დაცემულიყო ჰოლზედ, მაგრამ იქ მეოუთა სტატეს კელი და დასვეს იგი მდივანზედ.

მალე გრძნო სტუდენტმა თუ ვითარსანუკემო სიტყომ დაუარა მას გაშემებულთ

სსეულის სახსრებში და გაახილა თვალი. მის წინ იდგა მძჳწნიერი ტურფა ქალი; იგი თავისს ტფილს კელებში უთბობდა მას გაუნულს კელებს და შეჳუერებდა მას თვალებში ისრეთის ალერსით, ისრეთის სინაზით და მონაწილეობით, რომ მაშინვე შეუეარდა მას იგი.

შენ ძრეელ დაღალული ხარ, და იმი-ტომ უთოვოთ კეშივება, უთხრა ბოლოს მან სტუდენტსა: წამომეკვ მე, მე შენ გა-ჳმევე საჳმელსა.

სტუდენტი მდუმარებით ემოწიილებოდა იმის ალერსიანს ხმასა; მას ეჩვენებო-და, რომ ის იყო ხმა მისის დედისა: მძჳწნიერად მორთულსა ტფილსა და ნა-თელს ოთახში, რომელშიაც მან შეიევანა სტუდენდი, იყო გაძლილი მრავალი სტო-ლი, და იმათზედ ნადიმობდა მრავალი ხალხი. სტუდენტს რცხვენოდა შესვლა იმ დიდს შეკრებულებაში თჳსის ძველის გა-

წუწვილის ტანისამოსით; მაგრამ, როდესაც უცებ შეისედა დიდს სარკეში, რომელიც ეკიდა კედელზედ მან შენიშნა, რომ ტანისამოსი ჭკონდა მას გამოცვლილი, უთოვოთ იმ დროს, როდესაც იგი იწვა უგრძობლათ.

აი ადგილი, რომელიც მე შენ მოკიმა-სადე, ჩემო სასურველო სტუმარო, უთხრა სტუდენტს მშვენებმა ქალმა, მიიევანა რა იგი დახურულს სტოლთან, დაჯექი აქა და შეექცე როგორც გინდოდეს.

სტუდენტმა დიდ ხანს არ იხვეწია მშუტნიერი ქალი, იგი მართლათ გრძობდა განუხომელს შიმშილსა, და საჭმელები, რომელიც მოჭკონდა მასთან მშუტნიერს ქალს, ქრებოდენ ერთის წამის ეოფაში. თითონკი ქალი უჯდა ზირდაზირ სტუდენტს სტოლზედ დაუუდებული და სტებებოდ იმის მშუტნიერის მადით; ბოლოს სტუდენტი გაძლა. მშუტნიერი ქალი ჭკითხავდა,

თუ, ზომ არა სურს მას კიდევ საჭმელი.

მე დამჩნა მხოლოდ ერთი რამ, მიუ-
გო სტუდენტმა, ესე იგი, შემოგწირა მსურ-
ვალე მადლობა შენის კეთილ სულობისა-
თჯს და დედობრივის მსრუნველობისათჯს.
მითხარ, რას უნდა გიწოდებდე შენ ჩემო
მხსნელო? მიწოდე მე დედად, თუ შენ ეს
სახელი მოგწონს, მიუგო კეთილმა ქალმა,
და მე შენ გიწოდებ სოლმე შჯლად; მაგ-
რამ მადლობის ღირსი მე შენგანკი არა
ვარ, ამიტომ რომ, რაც მე შენ მოგეც
ჩემი არ არის, მეც ისეთი სტუმარი ვარ
აქ, როგორც შენ, და თუ შენს გულში არ-
სებობს მართლად მადლობა, მაშ მირიქც
კეთილის უფლისადმი ამა სახლისა, რო-
მელმაც ააშენა ეს სახლი ამ უდაბურს
მინდორში საწყვალთ მოგზაურთათჯს, გაა-
ნათლა, გაატფო და გამსადა მათთჯს სა-
სმელ საჭმელი. მან შეგნიშნა შენ სიბნე-
ლეში, გამოგიძვირა კელი შემწეობისა, შე-

მოგიყვანა აქა და ჩამაბარა მე ზრუნვა შე-
ნზედ როგორც საკუთარსა მჯლზედ.

ვინ არის ის უფალი სახლისა, და
სად უნდა ვიპოვნო მე ისი? მიჩუქნე მე
იგი სასურველო დედავ, გული ჩემი სავ-
სე არის მისდამი მადლობითა.

გეტუობა შენ კეთილის გულისა ყოფილ-
ხარ, უთხრა მას დედობილმა, უნდა გით-
ხრა მე შენა, რომ უფალი ამ მძუწნიერის
სახლისა არ ეჩუქნება არაოდეს სტუმრე-
ბსა, და არავის ჩუქნგანსა ის არ უნა-
სავს ჯერა.

მამ რა რიგათ უნდა შევსწირო მე
იმას მადლობა? ჰკითხა მას სტუდენტმა,
ჩუქნ მართალია მას ვერა ვხედავთ, განა-
გრძო ქალმა, მაგრამ ისკი ჩუქნ ეველასა
გვხედავს; მან ისიც იცის, ჩუქნ რასა-
ცა ვფიქრობთ ანუ რას განვიზრახავთ, და
ის ხედავს შენს გულში მადლობას, რო-
მელსაც შენ გრძნობ, მაგრამ ცოტაა მად-

ლობა სიტყვებით, საჭიროა მადლობა საქმითაც.

რით შემიძლიან გარდასდა მადლობისა მე საწუაღს სტუდენტსა? შენ თითონ იცი, რომ ეს ტანისამოსიც, რომელიც შედ მაცვია ჩემი არ არის.

ნუ გრცხვენთან მაგისი, მულო ჩემო! აქ, უველანი, ვისაც შენ ხედავ, ჩაცმულ და მაძღარ არინ იმის უხვს ანგარიშზედ. რასაც აქ ხედავ, სულ იმას ეკუთვნის, მაგრამ ეს მაინც ვერ დაგიშლის შენ უჩუჭუნო საქმით შენი მადლობა უფალსა ამა სასლისას.

მითხარ მე დროზედ, რით შემიძლიან? მე ჩემის სიცოცხლით ვაღდებულვარ იმისი; მე მზა ვარ მივსცე მას ჩემი სიცოცხლე თუ საჭირო იქმნება; აბა სსჭა რა შემიძლიან.

იგი ითხოვს ძრეელ მცირესა, უთხრა მღიმაურებით მმუჭნიერმა ქალმა, გასსოვ-

დეს ნიადგ, რომ შენ აქ სტუმარი ხარ; ნუ მოახდენ ნურავითარს უწესოებას აქა; მოიქეც ისე, როგორც შეეფერება ჰატოსანს კაცსა; იუაჲ ზრდილი, ალერსიანი, ვეელას მორჩილი და დააჯალე ვეელა სტუმარს რითაც შეგეძლოსთ,—აი რას ითხოვს მეუფე ამა სახლისა.

ღმერთო ჩემო! მიუგო სტუდენტმა: ეს არის ვალი ეოვლის ჰატოსანის კაცისა, რომელიც შედის სხვის სახლში სტუმრათ. ახლა ეს მითხარით მე, თქუწნ, სასურველო დედაჲ: დიდ ხანს შემიძლიან მე ეოუნა ამ მშუწნიერს სახლში? და ამ კითხვაზედ ცოტა ათრთოლდა ემაწული კაცი, ამისათჳს, რომ იმ დროს იმან გაიხედა ფანჯარაში და შენიშნა, რომ ღამე იყო ბნელი და სასწარელი.

ჯერ ადრეა მაგაზედ ფიქრობდე, მიუგო დედამ; ეოვლის სტუმრისათჳს მოვა თავისი დრო აქედამ კასულისა; უხილავი

ფრთიანი მოსამსახურე უფლისა, დასდებს
 თვისსა სელსა მას, ვისაც მოუა დრო წასვ-
 ლისა და გაიყვანს სახლიდამ. მაგრამ ნუ
 გეძინიან საუვარელო მჯლო, დაუმატა დე-
 დამ, შენიძნა რა, რომ სტუდენტმა მწუხა-
 რებით დაღუნა თავი; ჩუტნს უფალს აქუს
 სხუაც მრავალი ამისთანა სახლი; მოდი გა-
 იხედე ფანჯარაში და შესედე უშიშრათ აი
 ამ ღამეს. ხედავ რამდენი სასამთლე ანა-
 თებს იქ შორსა? რიცხვიც არა აქუსთ
 მათ! ისინი ვუელა ამისთანა სახლები არი-
 ან, როგორც ესა. ვისაც აქ თავი უჭი-
 რავს როგორც რიგია, იმას უხილავი მო-
 სამსახურე გადაიყვანს ერთს იმ მძუტნიერს
 სახლში; და ვინც ივიწეებს ზრდილის
 სტუმრის ვალდებულებას, მას იგი დაუტე-
 ვებს ტანტალობდეს ამ ბნელს უდაბნოში.
 ჩუტნი სახლის ჰატრონი არის მდიდარი,
 შექმლებელი, კეთილი უკუნისამდე. ვინც მას
 მიენდობა, როგორც მე მამასა, არა ოდეს

არ დაუტევებს არც აქა და არც იქა.

გული ჭაბუკისა აღივსო ცხოველის მადლობით და კეთილის მოწიწებით უხილავის მეუფისსადმი, და იგი სწუხდა მხოლოდ ერთხედ, რომ მას არ ძალუდო ნახვა მისი, და ცრემლიანის თვალით დაფარდა მის ფერხთ წინ.

იცხოვრე ისე, როგორც მას სურს, განაგრძო მძჷწნიერმა ქალმა; ნუ დაივიწყებ ნურაოდეს მას; გიუვარდეს იგი და აღასრულებდეს მის ნებას; გიუვარდეს მისნი სტუმარნიც, როგორც საკუთარნი ძმანი; მსახურებდეს და შეეწეოდეს მათ რითაც შეგძლოს და მაშინ შენც თითონ ნახავ მას, როდესაც დრო მოვა ამისი.

შენ თითონ გინახამს როდისმე ის, ჰკითხა მას სტუდენტმა...

მე აკვირვებდა, რომ არავის აქ მცხოვრებს იგი არ უნახავს მეტჯი; ჩუწნ ვკვლავართ აქ სტუმრათ, და უცლით აღვიღებთ.

აიჟა სტუმრებს, როდესაც აქედამ გავდი-
ვართ.

საიღამა სცან შენ ესე უოველივე, რაც
ესლა მე შენ მიაძბე?

ზირუჭლად მე ეს მაკრმობინა ჩემმა
საკუთარმა გულმა, მიუგო მძუწნიერმა ქალ-
მა, მეც ისე, როგორც შენ, ვეძებდი მეზო-
ვნა ის, ვინც ღირსი იყო მაღლობისა,
ცხოვრებისათვის ამ მძუწნიერის სახლში,
სითბოსთვის, სასმელ საჭმელისა და იმ ბე-
დნიერებისათვის, რომელსაც ჩუწნ აქ გამო-
ვსცდით; მე ვზოვე მაშინ ერთი მოხუცი,
რომელიც სცხოვრებს აქა იმ დროდღვან;
რაც ეს სახლი აუშენებიათ; მას უნახავს
სახლის ჰატრონი ჰირნჰირ და უანობს
ამას ეველას, ვისაცკი სურს.

აი ის მოხუცი! შესედე: ის მოდის აქა;
მე მინდა შენ გავაცნობო იმასა.

ამ დროს წარმოსდგა მოხუცი ჭალარა
როგორც თეთრი ძურა, გაწნა მაღალი და

მხნე. იგი იყო ჩაცმული გაცვეთილის სავერდის ტანისამოსით, რომელიც ჰკავდა სამღებლოს ტანისამოსსა, და იყო დაუღებელი უაჯარჯენსედ; შიშველი, ძალადი შუბლი აჩუჭნებდა, რომ ის უნდა ყოფილიყო დიდი ბრძენი; ლურჯი დაფიქრებული მისი თვალები იუურობოდენ ალერსით, თუმცაღა იუენენ ცოტათ დაღონებულნი; თეთრი, როგორც თოვლი, წვერი მისი იძლეობდა მისს განიერს გულსედ.

წმინდა მამავ. უთხრა მოხუცსა, აკოცარა კელსედ, სტუდენტის დედად წოდებულმა: აი ჩემა მე; გევედრები ნუ დაუტევებამას, როგორც მე არ ვიყავ დატყვევებული მენგან ჩემს სიღოცხლეში, რაც აქა ვარ; ასწავე მას იგივე, რასაც მე მასწავებდი; ნუ მიუშვებ მას, რომ მან დაჰკარგოს გზა, და ოდესაც მოვიდეს დრო მაგისი, მიიყვანე იგი მეუფისადმი სახლისა; იყავ ამის მამად, მეგობრათ და მოძღვრათ; იყავ მაგი-

სთვს ჩემს მაგიერთ; დრო ჩემი მოახ-
ლოვებულარს.

შენ კარგათ იცი, უთხრა მოხუცმა
მშუტნიერს ქალსა; რომ მე არავისთვს
უარი არ მითქუამს ჩემს მფარველობასა და
რჩევასი; მაგრამ იცი ისიც. რომ უველას
არა სურს სარგებლობდეს ჩემის მფარვე-
ლობით, მაგრამ მე იმედი მაქვს შენი მუ-
ლი იქმნება მსგავსი შენი; მაშინ ჩუტნ, ერთ-
მანერთს აღარ დაუმორღებით და მე ჩავა-
ბარებ მას ფრთოვანს მოსამსახურეს მე-
უფისასა.

დრო არის ახლაკი ჩუტნ დაუმორღეთ
ერთმანეთს, უთხრა მშუტნიერმა ქალმა სტუ-
დენტსა; წაჰყევ წმიდას მამასა, არ დამორ-
ღე მას არც ერთს წამსა; ეგ გაჩუტნებს
შენ ეოველსავე, რაცკი აქ არის. გიუვარ-
დეს ეგ და ემორჩილებოდე მას, საუვარე-
ლო მუჯლო.

ხმა მისი იმ დროს თრთოდა. სტუდენ-

ტმა შეხედა მას. სახე მისი იყო სევდიანი და საძინლათ ფერმკრთალი. მძვდობით, უთხრა მას მძუწნიერმა ქალმა, გაუძვრა რა კელი თვისი, ცივი, როგორც უინული. მძვდობით. იყავ ბედნიერი!

სტუდენტს უნდოდა ეტაცნა კელი მძუწნიერის ქალისათვის; მას ემძიმებოდა დაძმორება ამასთან, მაგრამ იგი აღარსად იყო, განქრა უცეფ.

დაწვა დიდი სევდა საწეალს ჭაბუკსა, რომელმაც მიისედ-მოიხედა და შენიძნა, რომ სულ უცხო უცნობნი ჰიწნი უდგენ წინ და იმათში ერთი მსოლოდ ნაცნობი მოხუცი, რომელიც ჩასცქეროდა მას თვალში აღერსით და მონაწილეობით.

წავიდეთ მჯლო ჩემო, უთხრა მან ჭაბუკსა; მე მიუვარდა დედა შენი და იმედი მაქვს ჩუწნც ვიქნებით მეგობრები: წავიდეთ, მე გაჩვენებ შენ უოველსავე, რაც აქ არის: ნახე უოველივე და აღიდე სიბრძნე

და მოწყალება ამ სახლის მეუფისა. ნუ ინა-
ღვლებ შენს დედაზედ; გაშიგონე ვეელა
რაც გითხრა და მოვა დრო, როდესაც
შენ კიდევ ნახავ იმას.

სტუდენტი გაჭეუა მოხუცსა და დაიარეს
ურცხვნი ოთახნი დიდის სასახლისა და
იყო განცუფრებული მორთულაობით, სიმდი-
დრით და სიმშენიერით შენობისა. ძალა-
ნი ჭერნი ლაჟვარდის ფერნი იყვნენ შეკ-
რულნი თაღებათ და ისე ოსტატურად
თითქო აღიოდნენ ჰირდა ჰირ ცაში: იგი-
ნი იუვნენ მორთულნი ოქროს და ვერცხ-
ლის ვარსკულაჲებით და მსუბუქნი ღრუბე-
ლნი იყვნენ გაფენილ აქა იქ კელით ჩი-
ნებულის სურათ მოძღვრისა. კედლები ძა-
თნი თითქმის სრულიად სხნდნენ; ისინი
იყვნენ დაფარულნი მშენიერის ცხოველის
მცენარეებით, სოგნი მათგანნი ჭევაოდნენ
და სოგს ესსა ნაყოფი, მათს ტოტებზედ
გოგმანებდენ იმჯათნი ქუჭუნის მურინველნი.

მშუტნიერნი სურათნი, ნახატნი ისეთის
 ოსტატობით, რომ თვალს ატეუებდნენ, იუვენ-
 ნენ მრავალნი შადრევანნი, აგრილებდნენ
 ჭყარსა, სავსეს კეთილ სურნელებით; ზოლე-
 ბი იუვენენ მოფენილნი ძვრფასის რბილის
 ხალიჩებით.

— უოველივე, რაც გაეკეთებინა სახლის
 ჰატრონს, იყო მშუტნიერი და აჩუტნებდა
 იმის დიდს გონებას და განუზომელს კე-
 თილობას; მაგრამ ერთი რამ იყო იქ
 განსაცუფრებელი და შესახარებელი; მრავალ-
 ნი იქ მეოფნი სტუმარნი იქცეოდნენ
 საძაგლათ.

ერთს ოთახში, დიდს სტოლსედ ოცამ-
 დინ კაცი იქამდინ ურიგობდენ, რომ ემა-
 წული სტუდენტი შედგა და განცუფრებით
 დაუწეო ეურება ხან მათ და ხან თავის
 წინამძღოლს კეთილს მოხუცსა. ძვრფასი
 ღვნო იყო დაღვრილი სტოლსედ და ია-
 ტაკსედ; ისმოდა მხოლოდ სიმთვრალის

უგუნური ლაპარაკი და გინება; ზოგი ერთნი მოლხინეთაგანნი, მთვრალნი იწვნენ სტოლს ქუჩაში. ზოგი ერთნი ძლივს სულს ითქმინენ გაძლომისაგან, და ჭქონდათ კიდევ ხელი გაშვერილი ძვრფასის სასმელსა ჭმელისაგან.

ღმერთო ჩემო! სთქუა შეწუხებით სტუდენტმა, რას ვხედავ მე ამას! ვითარ საშუხაროდ უნდა იეოს ეს მეუფისათვის ამა სახლისა; ვითარ უგუნურათ იხარჯეს აქ ძვრფასნი ნიჭნი და უხვებანი კეთილის მოქმედისა?

იმას არა შურს ნიჭნი, ამისთვის, რომ მას იგინი აქუს ურიცხვნი, მიუგო მოხუცმა, მას მხოლოდ ეწუაღვის ეს უგუნური; ძნელი სანასაგია მისთვის ამათი უგუნურობა და გარყვნილი ზირნი, და ძნელად გასაგონია ამათი უგუნური ლაპარაკი; იგი ჭსწუსს მხოლოდ მასხედ, რომ ესენი ხმარობენ მის უხუც ნიჭს მისთვის, რომ მიემსგა-

გავსონ ჰირუტეგთა უგუნურთა.

მეორეს ოთახში ნახა სტუდენტმა სანახავი უარესი. იქ სტუმრებს მოსლოდათ ჩხუბი სახლის ჰატრონის ვერცხლის ბადებზედ და იქამომდე განცუფრებულ ივენენ, რომ არა ღჯნო, არამედ სისხლი იღვროდა როგორც მდინარე: უგუნურთ ეჭირათ დანებია ახლობდნენ ერთი მეორეს, ქიშპობდენ მასზედ, რომელიც არავის მათგანს არ ეგუთვნოდა, რასაც იგინი უნდა მალე დაშორებოდნენ საუკუნოდ.

ერთს ოთახში შენიშნა ეპაწვლმა კაცმა ერთი სასარელი მოხუცი, რომლისაც უგუნურება გარდაემეტებოდა ეოველსავე, რასაც კი კაცი წარმოიდგენს გონებაში: მიხრწნილი, მთრთოლვარე მოხუცი იგი იჯდა კუნჭულში, და ცდილობდა დაეძალა ხროვა ვერცხლის სტაქნებთა, თასებთა და თეფშებთა. იგი თუთქმის კვდებოდა შიშხილით, მაგრამ მანც ეშინოდა მოშორებოდა სა-

უნჯესა, რომ იმ დროს აწავინ მისულიყო და არ წაეღო იგი.

შესედე საღებავის ადის კაცის უგუნურობა! უთხრა სტუდენტს ჭალაჩა წინამძღოლმა; სუთის წამის შემდგომ ეს მოხუცი აქ აღარ იქმნება; ვერ წაიღებს აქედამ ვერც ერთს თასსა და ვერც თეფშას; ეველა აქ უნდა დარჩეს, გარდა მის მოხუცისა, შესედე როგორ მკელსავით უეურებს ეველას, ვინც ახლავს მიდის იმასთან, როგორ ეშინიან მას, რომ აწავინ შეესოს იმის საუნჯეს.

აწა მიმხედი მისა, რომ კარშემო უფლებდა სიმდიდრე და განცხრომა, ემაწვლმა კაცმა განკვრევით შენიშნა მრავალნი უბედურნი, შიშველნი და მშიერნი კაცნი, რომელნიც შურით უეურებდენ სანოვაგით სავსე სტოლებსა, რომელზედაც შეეცყოდენ ის უბადრუკნი, შეუძლიათ გამოიმეტონ მათთვისაც ღუკმა ზური. კანა ესენიც ისეთნი სტუმარ-

რნი არ არიან, როგორც სსჟანი? ჭკითხა ჭაბუკმა მოხუცსა. დიად, ეგენიც ისეთნი სტუმარნი არიან, როგორც სსჟანი, მაგრამ სედავ როგორ ექცევიან მაგათ ისინი, რომელნიც მაგათსედ ძლიერნი არიან. მეუფემ ამ სასლისამ მიანდო სტუმრებს სასლი და შესედე რასა შერებიან!

რატომ არ გარეგს მეუფე აქედამ ურიგო სტუმრებსა, დაუძახა ჭაბუკმა, როგორ ამღევს იგი ნებას ამდენის უგუნურებისა და უწესობისას?

მეო ჩემო, უთხრა მას მოხუცმა, მეუფეს უეუარს თვისი სტუმრები: იმან იცის თუ როგორ ბნელი, ცივი და საშინელი ალაგი მიელის ეველას, რომელიც ამ სასლის კედლებს დაშორდება, და ამისათვის ებრალვის ისინი მას, მოელის, რომ იქნება ესენი ოდესმე განკეთილდენ, გამოიცვალონ, ემაწვლს მოაკონდა თუ რას განსაცდელში იყო იგი, თითონ თოვლიან მინდორ-

ში და ათრითოლდა შიშით.

მართლად შესაბრალებელი არიან ესენი უთხრა სტუდენტმა, მაგრამ წავიდეთ მოვაკონოთ მათ თუ რა იუშენენ უწინ, ანუ რა არიან ესლა.

რით ვაღიბებულ არიან ისინი სახლის ჰატრონისადმი, და ბოლოს რა მოეღის მათ. სახლის ჰატრონი გარეკს აქედამ.

კარგი, მოხვანე მათ, მათნი ვაღიბებულებანი; შეეწიე მათ, რომელნიც დაჩაგრულ არიან, მაგრამ გახსოვდეს, რომ ბევრს ჰპაობ შენ დაბრკოლებას; ნეტავი იცოდე შენ თუ როგორ უევაწს თხსნი სტუდენტნი მეუფეს სახლისას; მე შენ გიამბობ რა მოხდა ერთხელ აქა რამდენსამე ხნის წინეთ. როდესაც მეუფემ სახლისამ ნახა, რომ უწესობა საშინლათ განმრავლდა და რომ სტუდენტთა იწიეს ერთი მეორეს აკლება და ხოცვა, რომ ძლიერნი აიწროებდენ უძლურთა და უველამ დაივიწია მე-

უფე ამ სახლისა, მაშინ მან გამოგზავნა თავისი მხოლოდ შობილი ძე, რომ მან მოაგონოს მათ თუხნი ვალდებულებანი და უჩუქნოს მაგალითი თუ როგორ უნდა სცხოვრებდენ ივინი.

ძე მეუფისა გამოცხადდა აქა წენარის სტუმრის სახით, ის არა ჯდებოდა სტოლზედ მდიდრებთან, და შექლებულებთან, არამედ სცხოვრებდა ღარიბთ საზოგადოებაში, შეეწეოდა უბადრუკთა, კურნებდა უსასუიღლოდ სნეულსა, აჭმევდა მშიერთა, ეველას მოაგონებდა მეუფეს სახლისას; მას უნდოდა დახსნა ეველასი გამოურიცხავად იმ საზარელისა მხვედრისაგან, რომელიც მათ მიელოდათ. თავის არა დიდის ხნის მოყოლებაში აქა, მან არათუ არავის რა აწეენინა, არათუ არავის რა წაართვა, არამედ ეწეოდა ეველას ვინცუი საჭირობდა მის შემწეობასა. არა ეოფილა და არცა არავინ იქმნება იმისთანა, რომელ-

საც ეცხოვროს ქუჭუნანსედ იმაზედ წენა-
რად და მძვდათ; იმისი სალანჩარაკო იყო
მხოლოდ სიყვარულსედ, უნდოდა შეერიე-
ბინა ეველა, და ეველანი დაესლოვებინა
თავის ძამასთან, მაგრამ იცი რით ვარდუ-
ხადეს მას ამ გვარს სტუმართა? განბო-
როტებულთა იმის სიტყვებით, რომელმაც
იყო მრავალი მწარე მათთვის ჭემპარიტება,
იგინი შეგებენ და მოკლეს იგი მისთვის,
რომ იგი ვითარცა სრული უფალი ეოვ-
ლისა, სცხოვრებდა აქ ვითარცა კლასაკი;
მისთვის, რომ მას უნდოდა გამოხსნა ევე-
ლასი! მოქცევა ისე, როგორც ის იქცეოდა.
შენ უეჭველია არ შეგიძლიან, მაგრამ ეცა-
დე რაც შეგეძლოს მიბამო მას.

სიტყვები მოხუცისა ღრმად ჩაენერგა
ჭაბუკსა გულში, მძვდი სასე მეუფის მისა
განუძორებლად იდგა მის თვალწინ. შეე-
რია რა სროვასა შინა კლასაკთა, მოხუცთა
ბრძებთა და კოჭლებთა, სტუდენტი ცდილო-

ბღა შესწეოღა რითაცკი შეეძლო! დიდ ხანს
 დანდევღა იგი მოხუცსა, და გაღადიოღა
 ერთის ოთახიღამ მეორეში და ცდილობღა
 შეერიკებინა უკმაყოფილონი, და მოეკონე-
 ბინა მათთჳს მეუფე სახლისა, რომელიც
 მათ დაევიწინათ; ივენენ იქ იმისთანანი
 რომელზედაც იმოქმედეს სიტყვებთა და მა-
 გალითმა ჭაბუკისამ, და კიდევ გამოიცვალ-
 ნენ ისინი; გარნა ივენენ იმისთანანიც,
 რომელთაც ამაუთ შეურაცხებით უარჳევებს
 რჩევანი ჭაბუკისა; ზოგი ლანძღვენ მას,
 ზოგნი დასცინოდენ; გამოსჩნდენ სტუმრე-
 ბში იმისთანანიც, რომელნიც უქნევდენ ჭა-
 ბუკსა რაც მოხუდებოღათ კელში და უნ-
 ნოღათ დაკვრა მისთჳს თავში ანუ სხეუ-
 ლზედ; ესრედ ღრმათ სწეულავღა მათ სიტ-
 ეუა ჭეშმარიტებისა! და როდესაც ჭაბუკი
 მონღომებღა სოლმე მაგიერის კარდახ-
 დასა, მაშინ მოხუცი მოაგონებღა სოლმე
 თჳთ მას თუ ვითარ ძემ მეუფისამ თჳნიერ

დრტვინვისა მოითმინა ცემანი, შეურაცხე-
ბანი და თუთ სიკუდილი მათგან, ვინც იხ-
რდებოდა იმისის მშობლის უსვენით.

საშინელმა ხმიანობამ ერთს ოთახში
შიიზიდა ეურადღება ემაწულის სტუდენტისა
და მისის თანამოგზაურისა; მათ შეისედეს
იქა და ჰპოვეს სისხლის ღუზის ჩხუბი,
სანოვაგოთ სავსე სტოლი იყო წაქცეული
ნამტვრევებს ბადების და თეფშებისას ეკ-
რეთვე სხუა ვერცხლის ჭურჭელს ქელვი-
დენ იქ ფეხებით მაჩხუბარნი; ზოგნი აგ-
ლეჯდენ ერთი მეორეს თმასა, ზოგნი ჰკ-
ბენდნენ ერთმანერთს როგორც ძველნი;
უველას ეჭირა კელში გალესილი დანა;
იატაკსედ ევარნენ ზოგი დახოცილნი და
ზოგი მძიმეთ დაჭრილნი, რომელნიც კვ-
ნესოდენ საცოდავთ ფეხებ ქვეშ მაჩხუბა-
რთა. ჭაბუკმა დაჭკარვა ფერი როდესაც
ნახა ეს სამწუსარო სანახავი. უველასედ
ძეტად გული მისი მოსწულა ერთმა დედა-

კაცმა რომელიც იღვა მუსლხედ კაწეწი-
 ჯლის თმით, დასეულის და სისხლში გას-
 რილის ტანისამოსით და ცდილობდა დაე-
 ფარა ჰატარა თვისი შულები, რომელნიც
 შეშინებულნი და ფერ მკრთალნი ეკროდენ
 მას მაგრათ გულში. უბედურს დედას უნ-
 დოდა გამოსულიყო როგორმე ოთახიდან
 მაგრამ იქიდან მოუოლებული კარებამდინ
 იყვნენ გაბმულნი მაჩხუბარნი, რომელთაც
 დანები ელავდენ ჰხერში, და ეძინოდა,
 რომ ვინიძე მძიმე დანა არ დასცემოდა
 მისს საუვარელს შულებს. იგი უჯროდა
 ხმა მადლა და უძახდა სახლის ჰატრონსა.

ჰაბუკს ეჩვენა თითქო უსილაჟმა ხმამ
 უთხრა მას: «წადი და უშუჭლე!» მან ბეკ-
 რი აღარ იფიქრა; გაულო სროვა მაჩხუ-
 ბართა, და ვერა შეშინიძნაჟმა თუ რა რი-
 ვათ სცუოდენ ამის ტანსედ დანები, მივი-
 და საწეალს დედასთან და გამოიყვანა
 იგი მისის ჰატარას შულებით.

როდესაც იგი იყო მეორეს ოთანში, მაშინ გამოსსნილი სტუნდენტისაგან დედაკაცი მივარდა, დაეცა იმის მუხლის წინ, და მიიკრა რა შულები გულზედ, ცრემლიანი, ეუბნებოდა მას მადლობას, მოხუცი, წინა-მძლოლი უმაწვლის კაცის, იღვა იქა და უეურებდა მას ალერსიანად და ბოლოს მღვიმეპარებით უთხრა მას: შენ შეასრულე შენი საქმე, ახლა შეგიძლიან დაიბინო მოსვენებით.

იმ წამში სტუნდენტმა იკრძნო ძლიერი ტკივილი გულში, და როდესაც დაიხედა გულში, და მისის განიერის დაჭრილობისაგან გადმოდიოდა ნაკადული ცხელის სისხლისა, იმ დროს მუხლი მოჭკუწთა მას და უთოვოთ დაეცემოდა იატაკზედ, თუ რომ ის არ დაეჭირა მოხუცსა და არ დაეჭირა მოხუცსა და არ მიესვენა თავის განიერ გულზედ.

«მე ვკვდები,» იფიქრა უმაწვლმა კაცმა

და იმ წამში დანახა თვს წინ ფრთოვანი ჭაბუკი განსაცუფრებელის მძუნინერებისა, ჩაცმული სპეტაკის თეთრის ტანისამოსით. ფრთოვანი ჭაბუკი უშვერდა ემაწვლს კაცსა კელსა და ეუბნებოდა: «შენ შეასრულე შენი საქმე, ესლა წამომეყვ მე, მეუფე სახლისა მიგიწოდს შენ!»

გამოუთქმელმა სასიამოვნო გრძნობამ დაუარა ძარღვებში ემაწვლს მომაკუდავსა, იგი აკანკალდა და დაიუჯრა სიხარულის ხმით, დაიუჯრა და..... გამოეღვმა!

მის წინ ნაცვლად ანგელოზისა იღვა მისი კეთილი დაჟ, დაეჭირა იმისი კელები; თავი მისი იღო გულზედ მამისა, მოხუცებულის მღვდლისა; ხოლო დედა მისი ორის ჰატარა ვაჟით იღვა მუხლზედ ხატის წინ და ეკედრებოდა ღმერთსა, რომ მან დაუბრუნოს მას უმფროსი საუვარელი შვილი. სტოლზედ, რომელიც იღვა ხატების წინ და ენთო კანდე-

ლი, იღო დაბადება გაცვეთილის სავერ-
დის უდიანი.

მადლობა ღმერთსა, ძლივს არ მოეკე
გონებას, დაიუჯრა დამ, როდესაც შეხედა
რომ მისმა სასურველმა ძმამ გაასილა
თვალები.

საჭიროა აქ აღწერა თუ რა აუწერელს
აღტაცებაში იყვნენ იმ დროს დანა-
რჩენნი მისნი მახლობელნი?

უმაწვილი კაცი როდესაც მიდიოდა თო-
ვლიანს მინდორში, დასუსტდა და დაეცა;
ის; უეჭუჭლია, იქ უნდა დაღუპვილ იყო,
მაგრამ იმ დროს ერთმა კლესმა კაცმა,
რომელიც მიდიოდა იმავე დღით მარხილით
ნახა ისა და როდესაც სცნო გრძნობა
დაკარგულს უმაწულს კაცში შული თვისის
მრევლის ძღუდლისა, ჩანდო იგი მარხი-
ლში და მიუტანა ჰირდაჰირ მის მამას,
და იმ დროდგან ერთის საათის განმავა-
ლობაში მოჰყავდათ იგი გრძნობაში სრუ-

ლიად მისთა მასლობელთა.

ემაწვლმა სტუდენტმა იმის შემდგომ დიდხანს იცოცხლა. მაგრამ არა ოდეს არ დაუვიწყრია თავისი სიზმარი: მას უოველ-თვს ეჩუწნებოდა, რომ ეს სოფელი არის მხოლოდ სტუმართ სადგური, რომლისაც კარს გარეთ მიგველის ჩუწნ მისი უხილავი ზატრონი.

დაასრულა რა კურსი სემინარიისა, სტუდენტი ეკურთხა მღუდლათ და იუოკეთილის მოქმედი თვის მრეველისა. უოველი უბედური, ღარიბი და მკელობელი უეურებდა მას ვითარცა საკუთარს მშობელსა; მას არა ჰმურდა უკანასკნელი გროში კეთილის საქმისათვის, და თუმცა იუოთითონაც ღარიბი, მაგრამ არა რაღ მურდა რაც გააჩნდა. როდესაც სხუანი აუვედრიდენ მას მისს უკუნურს უხვებას, მაშინ იგი მიუკებდა ხოლმე მათ: ესე უოველივე არც ჩემია არც შენი; უოველივე

ესე ეკუთვნის მეუფეს ქუჭენისასა; ჩუჭნ
აქ ვველანი ყართ სტუმარნი და უნდა
ვშველოდეთ ერთი მეორეს.

აი ასე ძლიერათ ჩაებეჭდა ჭაბუკსა
სულში ის სიზმარი.

გ. დიდებულიძე.

სიტყუა აღკვეცასა ზედა მონაზონისასა.
თქმული დავით-გარეჯის უდაბნოსა შინა,
მისივე წინამძღვრის, არქიმანდრიტის გრი-
გორის მიერ.

«მოკედით ჩემდა უოკელნი მასწრალნი და
ტვრთ შიშიენი და მე განგისვენო თქუქს.»
(მათე, თავი 11. მუს. 28.)

სიტყუთა ამით მოძიწოდს ჩუქს მაცხო-
ვარი და მსსნელი სოფლისა იესო ქრისტე
განსვენებასა შინა თვის მღვთაებისასა,
ვითარცა დაურთავს დასასრულ, რამეთუ:
«უღელი ჩემი ტკბილ-არს და ტვირთი ჩემი
სუბუქ.» (მათე 11, 50).

არა არს ტვრთი ესე შიშიე, ოდესცა კაცი
განჰვრეტს გონებითა თვისითა; არამედ სა-
სურველ არს და ტკბილ. კაცი ძიწისაგან

შექმნილი მიმოეკვეთება სოფელსა ამას მსწრაფლ წარმავალსა და გონიეს, ვითარცა დაადგრა საუკუნოდ. არა, ნურგინ გონებს ამას, ვინადგან სოფელი ესე საწუთრო და ამაო არს და ეოველი მეის წარვალთ ამიერ; რამეთუ ვითარცა თივა განხმეს იგი.--ამას ზედ იტუჯს წინასწარ-მეტყველი და ფსალმუნთ მკალობელი დავით: «ათასი წელი, ვითარცა გუშინდელი დღე» (ფსალ. დავით **89**, მუს. **4**).

ესრეთ სიზმარ არს ცხოვრება ჩუწნი; მაშა მე გულის-ხმა ვჭყოთ უმჯობესი, და-უსრულებელი და საუკუნო ტკბილი ცხოვრება, რომელსა შინაცა წარვლეს წმიდათა და ეოველთა ნეტართა, ვითარცა აწ ვხედავთ თვალითა ჩუწნითა და ვუწეით საფლავი წმიდისა მაძისა ჩუწნისა ფრად მოღვაწის დავითისა, რომელმანცა კლდოვანსა ალაგსა ამას შინა განვლო დღენი ცხოვრებისა თვისისანი, ეოვლის მოთმინები-

თა, და ჩუწნცა თანამდებ ვართ, რათა
 მოვიდოთ სახე მისი შეძლებისამებრ ღო-
 ნისძიებისა ჩუწნისა; არა მან დაუტევას
 ასურეთი და შეუდგა კვალსა მონაზონები-
 სასა; არა დაუტევას წუთი სოფლის გემო-
 გება? ეგრეთვე ღუთის მოევარებით აღსა-
 ვსე, მოვედ შენცა საუვარელო მჯლო, გა-
 ნემორე მსწრაფლ წარმაგალსა და სორ-
 ციელსა ამას სოფელსა და შეიმოსე ძალი
 მძლით, რომელსა გეგულვების უმაღლეს
 უოფა სულიერად! მოვედ და შეიმოსე, სახე
 იგი, რომელსა ზედა ანგელოზთა გული
 უთქმამთ ჭვირობად! მოვედ მჯლო და
 შეიმოსე და განიფრთხე და ნურხრას ორ-
 გულებ, რომელსა ზედა უოველნი წმიდან-
 ნი მამანი და ნეტარნი დამოკიდებულ იყვნენ;
 ისმინე მჯლო, დღეს გუნდთა ანგელოზთა
 უხარისტ, და უოველნი წმინდანი განსცხ-
 რებიან ზე აღვანებასა შენსა; სოლო ეძმა-
 კნი ფრიად ჭმუნვარე არიან. დღეს ანგე-

ლოსთა უხარისთ ეოველთა სეცისა ძალთა
 თანა, რამეთუ სასე ეკე, რომელსაცა შეიმოს
 აწ, ანგელოსებრივად წოდებულ არს: სოლო
 ეშმაკნი სირცხვილეულ იქმნებან! ვითარცა
 იტუვის ზირი ცხოველი: «წარწემენდული
 ცხოვარი ჰხოვოს, ბეჭთა იტურთოს, მამასა
 მიაწთვას და სეცისა ძალთა შერთოს და
 აცხოვნოს იგი». თუმცაღა ჩუწნებრ
 მოწმუნეთა და სასოთა აქუსთ
 რადჲე სორციელი ვნებანი; გარნა
 მაცხოვარი ჩუწნი განსწმედს მათ და შთან-
 თხევს ფსკერსა შინა ქვესკნელისასა. სოლო
 მადლი სეგარდამო მისცემს სინარულსა და
 შუებასა მერმესა მას საუკუნესა. თუმცაღა
 წარმოვიდგინოთ ჩუწნ დატეკება ამის
 სოფლისა, იხილე მოთსრობა იობისი,
 რომელაცა შთაგვაგონებს ეოფასა მოთმინე-
 ბათა შინა. რაოდენსა შუებასა და სიმდიდრესა
 შინა იყო, ვითარცა იტუვის მუნვე,
 რამეთუ «არა იყო კაცი მსგავს მისსა

ჭეშმარიტებით». სოლო დღესა ერთსა ყოველივე დაუტევა: სახლი, ცოლი, მკლნი და სიმდიდრე ფრიადი. ესე იგი არა რად შერაცხა მოკლება მათი თვსაგან; არამედ გული თადითა მინდობილებითა საღმრთო გაცნებაზედ მარადის იტეოდა: კურთხეულ არს უფალი ღმერთი, ჭეშმარიტი, სულგრძელ და დიდად მოწყალე, მან მომცა და მანვე მიმიღო; იყავნ სახელი მისი კურთხეულ. ესე ყოველივე დაითმინა მისთვის, რომელ მოელოდა საუკუნოსა განსვენებასა, თუმცაღა დასასრულ არა იქმნა მოკლებულ არცა ქუჭენიერ საშუებელთაგან, რომელიცა ღმერთმანვე დაადგინა თვსსავე საცხოვრებელსა და უმეტესსადა შედა, გგრეთვე დაჯილდოებულ იქმნა და მიწყენილ შეცისასადა საშუებელსა წინაშე დიდებისა მღვთაებრივისა. განიხილეთ გონებითა, საუვარელნო, კაცი ღუთისა ალექსი, რომელმან დაწინდებული ბეჭედი თვისი დაუტევა სასძლოსა თვისისა,

დაფარულად გავიდა სახით თვისსა ერთსა
 თვისკანსა ალაგსა და რაოდენი სიმდიდ-
 რე დაუტევა სახლსა მამისა თვისისასა და
 იღუძალ სცხოვრებდა თვალთა მძობელთა
 თვისთასა უსილავად, მრავლის შეურაცხებით
 მრავალთა წელთა. ვითარ გონებთ, მძანო
 და მჯლნო ჩემნო საუვარელნო, სიზმარ
 იყო ანუ მართალ-არს, და უკეთუ მართალ
 და ყოველივე ჭეშმარიტ, მაძა შენცა დღეს
 შეიმოსე მაძა, დაიდგ თავსა შენსა ჩაფსუტი
 იგო ცხოვრებისა, რათა სძლიო მტერთა
 მანქანებათა, სიტუქსამებრ მოციქულისა ჰავ-
 ლესი; ადვილთ უღელი ქრისტეს ღმთისა
 იესოსი, ფრიად ტკბილი, რათა ვჭვბოვთ
 განსვენება სულთა ჩუწნთა უკუნითი უკუ-
 ნისამდე. ამინ.

სუმბული და მწირო.

(თ. ნიკ. ბარათაშვილის ლექსებითგან)

მწირო.

სუმბულა, სად არს ფერფენება შენი სანამო,
რომ შენსა მჭურჭეტელს არ დაახნდა დილა, საღამო?
მარჯვ, სადა არს სუნი შენი, სანამო და ნელი,
რომელით ათრობდა სიცოცხლის ჟამს ღამაში კელი?

სუმბული.

მწირო, რომ ხედავ მოკვლებივარ ჩემს სამშობლოს გულს.
ჩემთ სწოროთა ყვავიდით. მშუტნიერს ცას და ჩემსა ბულ-
ბულს?

აგერ მანისი აყუაუებს ტურფად ბუნებას;
მოკა ბულბული და დ'უსტკენს სიყვარულის ხმას,
ხალა მე ხმული ბნელსა სადგურს და სეკდიანსა,
კერდა ვიხილავ ჩემსა ტურფას და ჩემს შტოსანსა.

მწიკი.

ნუ თუ ვერ ქმობ აქ სანაცვლოს, ვერც რას სააშურს,
 სადაც ოქროთი და ვერცხლითა გიმკობენ სადგურს,
 სადაც კაცი შენს შვენებას. ესრედ ინახავს,
 რომ მზე ვერ გაჰგნობს, ვერც სიტყვე უკვილს დაგზ-
 რავს?

ს უ მ ბ უ ლ ი.

შაგრამ მარქვ რა არს ჩემთვის სახლი დიდ მშენებნიერი?
 ვით გააღიმებს ჩემს შუენებას ხმული ქაერი?
 არღა მეკლება გარე წყარო, ცივი, კამკამი;
 არღა მეცემის დილით გუფსა სიტოცხლის ნაში,
 გრილი ნიავი ჩემთა ფურცელთ არ უაღესებს,
 და მაუჭელის ბუტკი მზისა სხივთა არღა უჩრდილებს.

მწიკი.

სუმბულა ტურთავ, მოიგონე მკაცრი სამთარი,
 მისგან შენ ახლა იქნებოდი უწყალოდ მეუღარი.
 ნახე, რა ძალუძს შენთვის მზრუნველს კაცისა კელსა,
 რომ მისი სუსხი ვერ შეგიჩეკოს ვერც თუ ფურცელსა.

ს უ მ ბ უ ლ ი.

ქე მწიკო, სოფლად უოკელსა აქუს უში და ბოლო;
 მაგრამ ამას ვჭსწუხ, რომ უყამოდ მეღების ბოლო.
 სამთრით ბუნება არა ქეუღება, — სეკდით იმოსვის,
 რა თავის სატრფოს გაზათხუფსა განუშორების —
 და მეის ვითარის შუენებითა გუფავ შეიფურცელის,
 რადეს მერცხალნი ახარებენ მისკლას საყუარლის!!!

ახ, როდის ვნახო შეცა კვლად ჩემი ბუღბული,
 რომ განვიშლლო კრწლავ სიტყურთით მისი სუმბული.

მ წ ი რ ი .

მუხღობით, წავალ მეც მოკეპბნი ჩემსა ყვავილსა.
 ისიც შენსავით განაშორეს სამშობლოს კელსა!
 ჭამ თუ მასცა უდროოდ აჭვნობს უწყალოდ გელი,
 და არღა მომხრდეს სუნი მისი, ჭირთ უკუმერკელი.

1842 წ.

მთხოვარა—გლახსაკი.

... ბოგში ვიყავ დედამამ დამეხოცა,
 გავიზარდე, ვსთქვ აწ ღმერთმა დამელოცა,
 გავისარჯე—და ერთი-ათათ მომცა;—
 მეც შევიქენ ოჯახისა პატრონი...
 მოგახსენო, შენ ხარ ჩემი ბატონი:

—დატრიალდა ჩარხი ჩემის ბედისა,
 (თუ მეწვა ცოლვა ჩემის დედისა):
 გადამეწვა მე, ერთს დამეს. სახლგარნი,
 შიგ დამეწვა ცოლმუჯდი, ძროხა, ხარნი;
 მეც ყვავილმა წამაქცია, დამსურა,
 ბატონებმან (1) მიბატონეს ასე რა,

(1) იმერეთს, გურიას და ოდიშს, ყვავილს—ბატონე-
 ბათ უწოდებენ.

თვალთ სინათლეც გამაცალეს, გამძარტუქს;
 მეზობლებმა სულ ერთიან გამზარეს.
 თულა დამჩნა მცირე რამე ჭინება...
 მივარს. შემდეგ როგორ შემჩნა გონება!...
 ბოლახს, ერთს დღეს. დრო რომ იყო ბინდისა,
 გელთ ავიღე ყავარჯენი შინდისა,
 შეშის ურმის თვლების ჭრიალს გამოვუყე,
 ქალაქს ტფალისს მათხრუკად შემოვუყე.
 მას აქეთ, მე, აქ, ქუჩებში, დავლოღე,
 მოწყვლების თხრუნას მე ძლივსდა ვბოღე.
 დროებათა ჭარიშხალთა დამბერეს,
 თმაც მათეთრეს, დამაჭენეს, დამაბერეს.
 სიღარიბემ წელში ხუთათ გამღუნა,
 ჭირმა, სკუდამ, დამცა, დამაძაბუნა.
 ჩემსედ გლახა ქუჩუანსედ არ დადის,
 საზუარივარ, სიკუდილს ვნატრობ მარადის.
 საუდარს დაუაღ თუთქმის ყოველ გვრასა,
 სხუა დროს ვბდივარ ერთის კედლის ძირასა.
 უქალმანო, უმარჯლო, თავშიშველი.
 ძვრათ მადლარ, ხშირად მშვიერი, სკელი;
 მკერდს არ მწუდება დაბლუჯილი მუხდერი (1)
 თაგსედ დამდის: წამს, თოვლი, ხან მტკერი!

(1) მუნდერი—მოკლე ჩასაცმელი რუსებთან, ზი-
 ზუნის მსგავსი და ზოგი—ახალუნისავითმოყვანილი:
 ადრინდელი მუნდრები იყო წელამდის და წინ კალთები
 არ ჰქონდა.

სუთის წლის წინ ზურს ვსჯამდი ხუმრობითა,
შევაქცევდი გამლეულთ მასხარობითა:
ამ გვარებში ძღვევენ მოწყალებას,
გლახაკებსკი არა აქნესთ შეწუნარება!
რა ხუმრობა კვლარ შეკსძელ ცოდვილმა,
სულ შემიზერო მე შიმშილისა ძილმა...

—ზოგიერთი მოიგონებს მკრედილის სულსა,
სულთაობას სადილს მომცემს და თუღსა,
მაგრამ მტირეთ, რომ არც გუგს ქნუღს, არც გუღსა...

—ოუ ცხონდება მკრედილი ერთის ჭამითა,
მაშ აცხონოს დმურთმა იგი ამითა!

ერთხელ ქუცნოთ მოკაზმული, მდიდარი,
ყანაბალის აჯილდასუდა მჯდარი,
მოაქროლებს, ამაყად იუფრება,
გროში კსთხოვე, უთხარი: „მეჭირებთა“
დამატაკა ცხენი, ჩამომეკივილა!...

კლავი მომტედა,—იშინ გაიღიმილა!..
ერთი ვინცლა კარსკრულაგებით და ჯრუბრებით
გაკსებული მოდიოდა კარკუტითა,
მოკასხენე: «ხრისტა რადი, (1) ბატონო!»

—«ოსტაკ! ბოღ დასტ! ტი ზოღუჩიშ ზატომო!» (2)
ასე კგდივარ ვიძახი უზატონო:

—«გუტი გლახა შეიბრალე, ბატონო!»

(1) ხრისტარადი — ქრისტეს გულისათვის.

(2) ოსტაკ! (დამუთხოვე!); ბოღდასტ—(დმურთი მო-
მცემს); ტი ზოღუჩიშ ზატომ.—(შენ მიიღებ შემდეგ).

ვინც გაივლის ფეხებს დამიბარტყუნებს,
და იძახის: (ასე ამითვალწუნეს) —

— «დაკა მაგას თავში ჩაუფარუნე!..»

— რისთვისა მტემ აბა ჩემო ძამიაგ?

სამი დღეა ჰური ან მიჰქვია! —

მომტემ რასმე? — ვითომც საწყდარს სამთლები,

ანას მომტემ — ცემას რას შემარტლები?! ..

ზოგი ერთი, სულ მართული ხავერდით,

მობძანდება ჭაკრს მოაზობს მკვერდით,

ამაყობს და იკლანკება წელშია,

მე ჰურსა ვისთხოვ ის ქუას მიღებს კელშია!

უფაღმან ჭსოქუა: » გაიკითხეთ გლახაკი.»

— ქრისტიანნო! ან გაძეკვსთ დიდი ხარკი,

რამ ხანდისხა მიბოძოთ თითო ფარა:

— შემობრალეთ, შიმშილმა გამამწარა!!...

თ. რაფიელ ერისთავი.

აღარა ვხედავ წარსულს დროებას,
სად კელმწიფობდნენ გპირნი მეფენი,
ქართველთ ერთაგან, მათ წინ მხნეობას,
ვინც იუენეს ლომებრ მტერთა მძლეველნი!

მეფენი იგი, ლაშქრით წარსულნი,
 საქართუჭლოდთ, საბერძნეთ კერძოთ,
 იპერობდნენ წმინდა ადგილთ მისრულნი,
 იერუსალიმს და მის მხრის ერდოთ!

თუძცა შემდგომთ წეულთ მტერნი გვმ-
 ლავრობდნენ,

განვიასლებდენ დღეთა მწარეთა,
 მაგრამ მცხოვრებნი მტკიცედ მედგრობდნენ
 და დაიცვაუდნენ თჯსთა არეთა.

როს განგუმეუდა ირაკლი ჩუჭნი,
 მტერნი ოთხ კერძოთ ქართველთ მოძარტ-
 დნენ;

მხნეობით სრული, მკვრცხლადა მდევნი
 ოსმალთ, სპარსთ, ჭარელთ, რისხუას და-
 მართდნენ!

აწ გვესმის ხმები ადგილთ ომების,
 დამონავებით ქვეუენების ჰერობა,
 ვითარცა დროებრ ვახტანგ მკელ ლომის,
 თამარ, ირაკლებრ, უმიძარობა.

უტეოთ მათვე ურთიერთ ბრძოლას,

თუთ რჯულობითნი უგუან ქვევანი,
 რა უძობეს არს მისჭდნენცა უველა.
 და მაშინ იგრძნან თუსნი ვნებანი.

ჩუტნ ვსთქუათ, მფლობელი იუერიისა,
 კეთილმოწმუნე კელმწიფე დიდი,
 რა მფარველ იქმნა ჩუტნის ერისა
 მოგვცა ნუგეშად, დროება მძუდი.
 ალექსანდრემან გვრგვინოსანმან,
 მსწრაფლად დაიპურო მრთლად დაღესტანი,
 მოსვენებულ გვეო ძლევა მოსილმან
 დმერთს ვსთხოვ კელთ იგდოს, თუთ ჭინ-
 დისტანი!

კეთილ სჯანმან და მოწებალმან
 ძენი, ასულნიც რა განვიგნათლა,
 დუაწლითა თუსით უხვებით მწემან
 მეფეთ წინაშე თაფი იმართლა.

რა უნდა უძღუნათ ამ საქმის ნაცვლად,
 არა რა ძალგვძს, თუნიერ გულის,
 ზენარს ვევედრნეთ, დღეგრძლად ჭეოს მრ-

შეწირვით მისთვის ჩუქნისა სულის.

მომსწრენი ამა კეთილ დროების,
 გვმართებს მამულის მსრუნველს ვემონოთ;
 ვიუვნეთ მორჩილნი და მისის ნების,
 ორგულნი მტერნი მას დაუძონოთ!

ვიტყუ მე ვითარ შული მამულის,
 ფრმათა, მოსუცთა, ეს აღვასრულოთ,
 ერთგულებითის ურთიერთბმულის,
 ქართველთ თვსება მით დავასრულოთ!

თ. მამუკა ჯ. ორბელიანი.

შავი თვალები.

მე მასსოვსართ შავნო თვალნო მას აქეთ,
 ოდეს უკვე უმაწვლობდით... მეც გაქეთ,
 ბრწეინვალებდით ვით ვარსკვლავნი ღამისა,
 არც ტრფობისთვის და არცათუ განთქმისა.

მე მახსოვხართ იმა ამაო წელში,
 როს იწოდით ვნებისა ცეცხლებითა,
 და კთვალვიდით სოფლის ამბოხებაში,
 მძლედ გულისა მიმსიდველ შვენებითა.
 აწცა გიმსერ მე მონაწილეობით,
 მომწონს ღელვა, იცვალა მეუდროებით.
 რადგან კმა-ხარ სრულის მეუღლეობით
 მეც ვიხურებ იუო ბედნიერებით!

18 აგვისტოს, 1860 წ. ს. ხედავთი.

მეკობარი.

მკითხველო! კეავს მეკობარი?
 მაჩვენე აბა სად არი?
 რომ გაჭირების დღეშია--
 იეოს შენთან თანამეჭდარი.
 განა ჰპოვებ მეკობარსა,
 რომ იმან შენ ნუგეში გცეს?

როს გსედავდეს ირჩობოდუ,
 მოსაძუჭლად კელი მოგცეს.

ის უეურებს ეოველს წამსა,
 თუ გჭირს რაბე დღე კეთილი,
 მაშინ არის მეგობარი;
 მაშინ არის ძმა და შვილი.

და თუ ღმერთმა ნუ ინებოს,
 ბედისა ჩაწხი დაბრუნდა,
 უმაღ მიწბის, მიწბის მოკორო!
 უკან მოხედვაც არ უნდა

სად არს ის დრო, იგი ჟამი,
 ანუ იგი მეგობრობა,
 როს დამონას ბედის წამი
 ჭიტიამა ასლად შობა!

დ. ბერიყვი.

1869 წელს.

საქართველოს მეფის გიორგის მეათე-
წამეტის მეფობა.

(განგრძელება.)

კუთხედ შვეიდა აღამამდხან აბანოსა შინა მეფისასა, სონდა ფრად შენებულება მისი, რამეთუ იყო იგი მარ- შარიფოსთა, დათლილთა მიერ ქუთათა ნაშენი. და ეგრეთ- კე გაუკვრდა სიკეთე ტფილისისა მის, წყლისა რამელნი- ცა სდიან ტფილისსა შინა კლდოვანთაგან ტფილისისათა ბუნებითად ტფილნი, ფრად წმინდანი, ყოვლითურთ აღუძვრეველნი, და მარგებელნი წყალნი, და რადეც გზისმე განიბანა მას შინა. გარნა ეგრეთცა ეკრა განერა მძინჯარებასა მისსა, და უბძანა შემუსვრად აბანო იგი მე- ფისა: კუთხედ შვეიდა აღამამდხან საჭურველთა სახლსა შინა მეფისასა, და ეგრეთვე არტილერიისა სახლსა შინა, სადაც იყო ზარბაზანთა ჩამოსასხმელნი მანქანანი, და ყოველნი სახმარნი არტილერიისანი, საჭურჭელნი ყო-

გელნივე წარისვენა, და ეგრეთვე ზარბაზანნი ფრად რჩეულნი, და სწავლულთაგან არტილერიის კულევნიებისათა შთამომსმელნი, და უოკელნი იარაღნი ზარბაზნის ჩამოსასხმელთანი შემესრნა და დასწენა, და სახლნიცა იგი სრულად დაქცევა, და მოახრჩა. ხოლო არტილერიის მოსამსახურენი, რომელნიცა იგდო კვლად, წარიუკანნა იგინი თავის თანა და ჰატვი მიაზურა მათ, და რომელსამე მათგანთა მოუზოკა ცოლმზლნი მათნი, და ნათესაობანი, და შთაიუკანნა იგინი სატახტოს, და დაწესა იგინი არტილერიისა თვისა შინა, მისცნა მათ ჯამაგირნი, და საცხოვრებელნი საკმაოდ, და აღუშენა მათ სახლნი და დაადგინა მოხელედ არტილერიის თვისა ქალაქად თვისდა თეიჩანად.

მხედრობანი სზარსთანი განვიდიან ღამე ტფილისით ბანაკად თვისად, და დღე მოიქცეოდინ, მტყვლან, და ახრებდიან ტფილისსა: მხედრობათაგან აღამაჭმადხანისათა, აღრიცხნეს მომკრედიანი ლაშქარნიელთა (ე. იგი მხედრობის შწერალთა და აღმრიცხულთა) ბრძოლასა შინა და ტფილისისა მოსახლეთაგან მოკლულ იქუეხეს ათ სამეტათასი კაცნი მებრძოლნი სზარსნი.

ოდეს შემოვიდეს იგინი ტფილისსა შინა, შემდგომად რამდენისამ, დღისა, წარგზავნა აღამაჭმადხანმან მხედრობანი სზარსანი კერძოთა ქართლისა და არაგვისათა, მოსტყუენონ აღგილნი მათნი. წარვიდეს ტფილისით, და მივიდეს მცხეთას: ხოლო მცხეთა არს ტფილისით სამი კვირე ი სამისა საათისა სავალი გზა; მცხეთა (1) არს

(1) მცხეთის კვლესიანა შინა არს დაფლულ ქუჩითი

უკმეზ ძველად სატანტო და სამეუფო ქალაქი. და მუნ
 არის გუბულაძე ეკლესია სრულიად ივერიისა, და საყდარი
 საქართველომას პატრიარხთა, და მუნვე არის სასაფლაო
 მეფეთა. და მეფენი საქართველომას მარადის ჭყოფენ
 ცხებასა მუნვე; მისრულნი მუნ სპარსნი შევიდეს დიდსა
 მას შინა, და ყოჯად მშენიერსა ეკლესიასა. და ენუ-
 ხათ სპარსთა დაწვად შინაგანისა მისისა, არამედ არა აუ-
 თლა იგი ნახილენელმან ქანგარღუ ქალიბაღ ხანმან, რომე-
 ლნიცა ყამსა მას იყო მხედართმძღუანი სპარსთა მათ
 მუნ მეოფთა, და ჭრქუა: მათ. არა ჯერ არს, სადა იგი
 არს თაყვანის საცემელი ღუთისა. შეურაც ჭყოფად. და
 არცა სამარხი შეფათა. და განსდევნა იგინი გარე: მ
 მაშინ უბძანა მხედრობათა მათ, და აღმხედრეს იგინი.

უფლისა ჩუენისა იესოს ქრისტესი, რომელიცა ყამსა
 შიგინს სრულიად ივერიის მეფისასა გამოჩნდა. ქრისტე-
 სით მეოფესა შინა ასწლეულსა საუკუნისა დასაბამსა.
 მცნებითა მას ზედა გუბაროზისა ხისათა, რომელიცა იქმ-
 ნა პირველად სვეტად ეკლესიისა, წმინდისა ქალწულის
 ნინას მიერ, რომელმანცა მოაქცია სრულიად ივერია:
 თუმცაღა შემდგომად ქრისტეს აღდგომისა და ზეცად
 ამაღლებისა იქადაგა წმინდამან და ყოვლად ქებულმან მო-
 ციქელმან ანდრია, არამედ ქადაგებული მისი სრულყოფი-
 წმინდამან ნინა, ასულმან ზაბულონისამან, მოციქულთა
 სწორმან, და სვეტი იგი აღმოცენებული გუბაროზისა ზედა
 უფლისა აღიშართა, და ქმნა მრავალნი სასწაულნი, დ
 იქმს აწცა საკურკელებათა მრავალთა.

განვლეს მუხნარი და ჭალა, სადაცა არგვი მცხოვრებთა-
 განნი იყვნეს, არამედ ყოველნივე დაბანი და სოფელნი
 გახიზნულ იყვნეს. განვლეს ტირიფონა მინდორი იგი
 მასლობელ გორისა, და მივიდეს პირისპირ ქალაქის
 გორისა: ხოლო მცხოვრებნი ქალაქისა გორისანი ერთბა-
 მად განსულ იყვნეს, და შესრულ სახიზართა ადგილთა.
 მხოლოდ ცხესა შინა გორისსა, რომელიცა არს მა-
 ღალსა შთასა ზედა დაშენებული, სდგეს მას შინა მცვე-
 ლნი ცხისანი: ადვიდეს სპარსნი მაღალთა გორათა ზედა
 კვერნაკისათა, რომელიცა მდებარე არს პირისპირ ქალა-
 ქისა გორისა, განიმსტერეს შუნით ქალაქი გორი, და
 უგუნ იქცეს განუმეოვრებულად, მასვე დღესა შინა, და
 აგრეთვე უგუნმოკლეს გზითა მით, რომელითაცა მიწვე-
 ნულ იყვნეს მუნ: და რომელნიმე ნაწილნი მხედრობისა
 მის წარვიდეს სოფლათ და დაბათა შინა შემოაღეს ქარ-
 თლისათა, და მიიწივნეს ვიდრე ქალაქად ცხინვალამდე.
 და ცხინვალის სიხლადვესა მისრულნი კჳსლად უგუნ
 იქცეს, და კერცა ერთსა ადგილსა კერა რაჲ ჰმეოვს, და
 კერცა თუ კაცი ერთი, გინა პირუტყვ: და მუნით
 მოქცეულნი შეერთდესვე მხედრობასა თჳსსა, და შთა-
 მოკლეს დაბანი ჭალასა და სამთავისისანი: ხოლო საყდა-
 რი ჭალისა მდგომარე, ოდეს იელტოდეს მცხოვრებნი
 ჭალისანი შთათა შინა, დაშთა მღჳდელსა ჭალისსა და-
 უკეთულად, რომელსაცა შინა ესვენა ჭაჭარი პატროსანი
 ქმნული მეფისაგან ვახტანგ გორგასლანისა (1) დიდისა

(1) ვახტანგ გორგასლან ცხოვრებდა ქრისტეს მოსკ-

მის და დიდუღულისა ივერთა თუთ მზერობლისა, და და დიდად სახელგანთისა მეფისა და ეგრეთვე სხუანი შიკა-კაღნი ხატნი და ჭრუნი შუგულისა რომელნიმე მათგანნი რქროთა, და თვალებითა ჰატიოსნითა: და საკურველი ესე არს, რომელ არცა ერთი რამ მათ ნივთთაგან და არცა მცირედი რამე საუდრისა მის, არცა აღუყასა ზედა სპარსთასა, და არცა შთამოკლასა ზედა არა წარწე-მედულ არს: ხოლო რადეს მსედრობამან ამან სპარსთამან განუღეს ჭალა და მუნხარო, და შიწივიკს მცხეთად. და ხუდეს მათ მუნ სხუანი მსედრობანი სპარსთანი. რომელნიცა წინაშე გაუგზავნეს და მამაღესანს საგურამოსა კერძოსა, რათამცა მათ ღვენა უუონ მცხოვრებთა ტფილისისათა, და ელებთა მათ ტფილისს ქუჭშეთ მსახლობელთ უახისისა, და მამადინისათა, რომელნიცა შესრულ ივენეს საგურამოს მათთა შინა, რათამცა ზედა დასხმა უუონ მათ, ხოლო მსედრობანი ესე სპარსთანი გაღმით არა-გჯს მდინარისა მიწვენულ ივენეს, ვიდრე ცხინვალისა ხიდამდე, და მუნამდე კერავინ ესილვით მცხოვრებთაგანი: და რადეს მიახლოებულ ივენეს ადგილთა მათ ცხინვალისათა, მუნ მისწოდეს იგინი აღისულთანსა მამადილისათა, რომელიცა იუო ჩინებული კაცი, და მეფისა ირავლის მიერ დიდად მტოცეუელი და მისანდო. და იგიცა დიდად ერთგული მეფისა და მამულისა ჩუჭნისა,

ლითგან მესუთესა ასწლეულისა საუკუ ესა შინა რომელ-ცა შერაცხილ არს სრულიად ივერისაგან ერთად ღირსი ხსოვნისა მეფედ, და ყოველითურთ სახელგანად.

უოკლითა კლითა, და კელის ქქსშკითა თხსითურთ უმანო
 იყენეს ჩქსნნი ძქსლადკუ: მას უმას შეკმისკიკა ბედნი
 რება აღისსუღთასსა, რომელ სამასამდე ხეკურანი, ქქს-
 თანი გაცნი, ხეკურყოით მომავად იყენეს ტოღლისად, რა-
 თაშცა მივიდეს იგინი, ბრძოლასა აღამამდხნისასა, მეფე-
 სა ირაკლის თანა. და ვითარცა იხილეს მათ აღისსუღ-
 თანი ადგილსა მას, ჭკითხეს მას ვითარება საქმისა, და
 იუწყეს უოკელივე და იხილეს ესეცა, რომელ მხედრობა-
 ნი სპარსთანი მიეხლნეს მას ადგილსა: მაშინ ერთობლივ
 რქქსს აღისსუღთასსა, აწამოვედ ჩქსნ თანა ვითარცა
 მხედართ მძღუანი მეფისა ჩქსნისა, ერთგული, და ჩქსნ
 ქქსშე კელისა შენისა ვებრძოდე მტერთა. და წარგიქცი-
 ნეთ იგინი, ხოლო შენ სდეკდა მათ მხედრობით მაგით
 ცხენოსანით შენითურთ, და დაშოეთ შენ და უოკელი გჳ
 შენი უგნებულად: » სონდა სიტყუა ესე სულთნისა, და
 წარუძღვა მხნეთა მათ ხეკურთა, და ჭყქსს ბრძოლა
 ფიცხელი სპარსთა მიმართ, სპარსნი უკვე იყენეს უშეტეს
 რთხას ასთა, ხოლო ესენი არა უშეტეს ხუთ ასთა. სძ-
 ლეს, უკუნ აქცივნეს, და იოცნეს სპარსნი და რომელ-
 ნიმე მათგანნი მოსრნეს. და რომელნიმე შეიზურნეს და
 მიუძღუანეს მეფესა, რომელთაცა ანიჭნა მათ ღირსნი
 ჯილდონი.

ესე ძლეულნი მხედრობანი სპარსთანი და მხედრობანი
 ქალბაღისანისა კელისა ქქსშე მეოფნი მიიქცეს ბინადკუ
 აღამამდხნისა: უსინოდა ფრიად აღამამდხნის ზედა და-
 სხმისაგან მეფისა, ამისთჳს დაჲ უოკელ იუო იგი დიდსა
 შინა სიფრთხილესა, და არცა ერთსა ღამესა არა დაუ-

ტყეებდა ატყა ერთს მხედრობათა თვსთავანსა ტფილისსა შინა, არამედ განიყუანებდა ხანავად.

შეუქმან ირაკლიმ მისრულმან მთიულეთს. წარავლინა უოკელთა საბრძანებელსა თვსსა კაცნი, რათამცა განემზადნენ ბრძოლად, და სდაცა აღუნიშნავს მათ შეუქმ შეკრბენ მუნ: კახეთს ჭყუა ძეა ჰიჩმშოა და შემკვლრეა თვსი გიორგი სახლეულობითა თვსითა, რომელიცა განამზადებდა მხედრობასა კახთასა, ბძანებითა მეფესათა, ხოლო ქართლს ჭყუა სხუა ძეა თვსი იულონ, და განამზადებდა მხედრობასა ქართლისსა: ელადეს უოკელნივე, და უოკელთა ადგილსა მხედრობანი ბძანებასა მეფისსა, რათამცა სდაცა უბძანოს შეუქმან. შეკრბენ მუნ.

მამინ წარავლინა მოციქული აღამამადანის მიმართ ტფილისად თავადო: გან თვსითა სუფრავი ქაიხოსრო კენკია ავადის შუდი ხოლო მოციქულობისა მის სახეა იყო ესრეთ: „უკოთუ განაცხადებ თავსა შინსა კელმწიფედ სზარსკოისად და მშურობელად, რასათვს წარსტყუენგე ქალაქა ჩემი და ტყუედჭყოფ მას შინა მცხოვრებთა რომელთაცა არა რაა შეუცოდებოეს შენდა. და უკოთუ გენება რათამცა ეხვესსეს საქმენი რაადაცა შესაბამის კელმწიფეთა. შემდგომად ბრძოლისა გმართობდა მცხოვრებთა მიმართ ტფილისისათა მიცემად მძვდობისა, რომელიცა მოსდრეკეს უოკელთა ერთს დაზავებად: აწ ისმინენ რეკანი და განზრახვანი ჩემნი და განათვისუფლე მოქალაქენი ჩემნი რომელნი ტყუედ უქმინეს მხედრობასა შენსა: და მამინ განვირახსოთ მძვდობისათვს დაზავის კვრ

ჰერ არს და სამართალი არს აღვასრულოთ ყოველივე
 კერეთ: და უკითხე არს ინებებ ამას, მამინ რაოდენ ძალ-
 იდების ჩუქნი მიერ, ვიმეცადინებთ სარგებლობისათჳს
 ქუჩუანისა ჩუქნიისა, ვინამდგან ერნი ქუჩუენისა ჩუქნი-
 სანი ფრიად განრასხებულ არიან ამას ზედა, იხილეს რა
 თქუნი მიერ ესე ვითარისა სახითა შეურაცხება და უმ-
 ჭირველობა მხედრობისა თქუნიისა, ახსრება და ტყვე-
 ყოფა ქალაქისა ჩუქნიისა და მას შინა მცხოვრებთა. და
 ვაცნობებთცა მშყრობელთა როსაისათა, რომელნიცა
 ერთ სარწმუნოებითა და მეზობლობითისა მშჯდობითა
 ჩუქნი თანა შეკრულ არიან, და არა ოავს იდებენ
 იგინი თქუნი მიერ ბორცოტის ყოფასა ჩუქნი ზედა.»

წარვიდა დესხაში ესე მეფისა კენკია, აუწყე ყოველივე
 შეთვლილობა მეფასა, და რაჟამს იხილა აღამაჴმადხანმან
 წიგნი მეფისა, და ჳსცნა ყოველივე ფრიადისა მხიარუ-
 ლებითა აღავსო იგი, და მოიგითხა მეფე ჰატვიისცემითა
 დიდითა, და შესაბამითა სიყვარულითა, და ჰატვიისცა
 ფრიად დესხანსა მეფისასა და მოუწერა მეფესა, და აღუ-
 თქუა ყოფად ყოველივე და აღ'რულებად თხოვილნი მე-
 ფისანი უნაკლულად. და ტყვეთა, და ყოველთა რამცა
 წარკუტევანთ, ანუ აღხეცებინათ, მიქტეკად ყოველისავე
 მის, და სხვასცა მრავლისა კეთილის ყოფისა ქმნად. და
 ნიჭთა ურიცხვთა შეძინებად მეფის მიმართ. და სთხვავა
 ფრიადისა გულს მოდგინებითა აღამაჴმადხანმან მეფესა
 რათამცა რაოდენიცა ენებოს მეფესა, თჳსნი მისანდონი
 გუჴმნი, და ერთ ძეთაგან, ანუ ძის ძეა, წ'რმოუგლანოს
 მეფემან დასარწმუნებულად მშჯდობისა, შემდგომს მათ-

მა დაუმეორებულად, და მაშინ მოუტევებს ყოველთაგან
 რაღაც წარუხტემს მხედრობათა მისთა, გითარცა ზემო-
 რე ითქვა: ანაჴნა დესპანსა მეფისსა უხტად, და განუ-
 ტეკა ყოველივე: უაზნსა მას იმყოფებოდა მეფე მთიუ-
 ლეოს კანიშურთ კარსა, და დედოფალი და სხლეულთ-
 ბანი მეფისანი, მხიარულ იქმნა მეფე ამბავსა ამას ზედა
 და განამზადა ძის ძეა თჳი მეფის ძე დაგით, ვინაღ-
 გან იყო აღზრდილი მის მიერ, და სწავლული საზოგუ-
 ტიგოსა საქმესა შანა, გონიერ, მხნე, მარჯუწი სიტუწი,
 და მკვეთრ. წინარ, და მშეტნიერ სახითა. და ესე
 ვითარი იყო სახილველი, რომელ ხატსავე ზედა სახისა
 მისისსა გამოიხატებოდა გულოვნება მასი; ამისთჳს
 უყვარდა იგი მეფესა უფროს ძეთაგან თჳსთა, ამათანავე
 განამზადნა რაოდენნიმე ჩინებულთა მისანდოთა თჳსთა-
 განნი, თანა წარტანებად მისსა, რათამცა ერთბაშად სრულ
 ეყოთ ზავი, და საქმენი ეღჩობისა მათიანი, ბძანებისა
 მეტრ მეფისა, და აღოქმისა აღამაჴმადხანისა.

მაშინ ჴსცნა რა საქმეა ესე ზავისა განჯისა მმართვე-
 ბელმან ჴავადხანმან, რომელიცა იყო ბორცოდ წინამ-
 ძღუარი აღამამადხანისა, კერავი დიდად, და საქმეთა
 მრავალთა შინა გამოცდილი. განიზრახს ამან, უგეთო იქ-
 მნას მშუდობა შედგომს მეფისა და აღამაჴმადხანისა
 უეჭუწლად საქმეა ესე წარაწემედს მას, ვინაადგან იგი
 შინაგან მტრულ საქართველომს, და ორგულ ქქმნა მე-
 ფესა, და მან აღძრა აღამაჴმადხან, და მოუძღუა ტფილის-
 სა ზედა თჳთ, და შეიყვანა ჴალატსა შინა სამეფო-
 სა მან აღამაჴმადხან, და იგონებდა ამას «მე კელის

ქმედებზე მეფისა და მეფის გარეშე მას, და ვიქმენ მიხედა
საქმეთა ამით, და უგებთ სრულ იქმნეს საქმე ესე მე
უგებულად, ბრძლისა ამისთვის, დაგისჯო დიდად. და
უმჯობეს არს ესე ჩემდა, რათამცა აწვე ვუღონისძიება
დახსნად და მოძლად საქმისა ამის.

მამის წარვიდა ჯავადან მახლობელთა განმზრახთა
თანა აღმაჴმადხანისათა, გამოუცხადა მათ რომელ უგებ-
თად სენა სიმაართლით და ზედ მიწეკნილებით საქმე
ესე. რომელ მეფე ირაკლი უგულითურთ ატყუებს აღ-
მაჴმადხანს, ამისთვის წარმოუღინნა დეჴანნი რათამცა
დაბრკოლოს მას ჟამადიდე ვადრემდის სრულებით
შემოკრებს მეფე მხედრობასა თვისა კახეთით და მით
შეუკრებიეს მას კახეთისა მხედრობანი, რომელნიცა აღ-
მატებთან უგებლთა ერთა საქართველოდსათა სიმხნითა
და გულგონებითა. და მოჴეკიცა მხედრობანი ჩერქესთა-
ნი. და როსიადცა წარუღინებიეს დესპანნი. და მოელის-
ცა შეწეკინასა, და უგულითურთ მოულოდნებულად და
უგრძნობულად ჩქმნდა ნებაესთ და განუცრახესთ ზედა
დახსნად მხედრობისა ამის: ამასვე თანა შეთხზნა ტყუ-
ილნი წიგნი მოგონებულნი, რეცა ჴსწერდეს ამას გვამ-
ნი იგი. რომელნიცა არიან მახლობელნი მეფისა ირაკლი-
სანი და რეცა რომელნიმე მათგანნი მოყიდულ არიან
ჯავად ხანის მიერ.

ესმათ რა სიტყვანი ესე მახლობელთა აღმაჴმადხანი-
სათა უგებლნივე თათოყულად აუწყეს მას ხალხ-
ესმა რა ესე აღმაჴმადხანს, იგონებდა იგი
რასმე ამას ზედა: და არა რწმენა მას, გარნა თანა გან-

მზრახნი მასნი არწმენებდეს მას, ვინაჲდგან მოყიდულ იყენეს ჯავადხანის მიერ აღრიდგანვე და აქუდათ მიზეზიცა ესე გულისა შინა მათსა, უკეთუ აღამაჴმადხან და მეფე ჴყოფდეს ურთიერთ არს მშჯღობასა მაჴან კერდარა ძალეღვით მიღებად სარკებლობისა ნატყვევინჯვითაგან ტფლისისათა, და მიუსმოდათ მათ იგინი, ამისთჳს გულის მოდგინე იქმსენ უმეტეს მოშლად მშჯღობისა:

მაჴინ იხმეა აღამაჴმადხანმან, და იღუმაღ გამოჴკითხნა ყოველნივე იგი თქმულნი მისნი. და წარბიითხა წიგნი იგი მოგონილი ჯავადხანის მიერ, და ირწმუნა: მაჴან განზრახსა ჯავადხან სხუა კჳაჲდად ღახე, და მახსენსა აღამაჴმადხანს რათა, უკეთუ ბძანებს მას, წარაჴლინებს გაცსა თჳსსა მეფესა თანსა, რეცა სახითა მშჯღობისათა, რათამცა არა შეცვალოს სხუწბ გუღი თჳსი მას ზედა, და სახითა ამით სცნობს ყოველსა მოქმედებასა მეფისასა თუ რაჲ ნებაეს, და რაჲსა განზრახსაეს ყოფად. აქო აღამაჴმადხანმან განზრახსაჲ მისი და აღუთქვხა წყალობანი, და უბძანა ყოფად ეგრეთ, ვითარცა განუზრახეს მას.

წარმოვიდა სადგურად თჳსად ჯავადხანს, და განზრახს მისანდოთა თჳსთა კაცთა თანსა, და წარაჴლინსა მეფისა მიერ მითიღყოად ორნი მისანდონი გაცნი თჳსნი და მიუწიარ მეფესა ესრეთ: «მე, უწიარ მეფობამან თქმწმანს, რამეღ მონა ვარ მეფობისა შენისა. თუმცადა შემთხვეულებსა ამას შინა, ძალით და იძულებით წარმომიყვანს მე განჯით აღამაჴმადხანმან, მე არა ორგულებითა მეფობითა შენისათა, და წინააღმდეგობითა ჴვე-

ენისა შენისათა ვქმენ ესე, არამედ უეტარმან მოსკლამან სჳარსეთისა მხედრობისამან არა დრო მტეს მე, რათამცა სასლუელებითა ჩემითა, ვივლტოდეთ და საფარველსა ქეტშე შენსა მოვიდა, და კრიცა ესე შენნი რამეუნიცა არიან ქეტშე კელისა ჩემისა, რათამცა შევიუგანნე ესენი სიმაგრეთა შინა: არა ძალმედვა მე განმაგრებად ქალაქი-სა. ამისთჳს იძულებულ ვიქმენ, რათამცა მივიდე აღმა-მადხანისა თანა და ამით ვიხსნა სასლუელებანი და მტ-ხოვრებნი ქალქისა ამის, აოხრებისა და ტყვეობისაგან. შევირაცხე მე ესე ჩემს მოკალებად ერთგულებით რათა-მცა მოკახსენო მეფობასა შენსა რამელ, გარდა ამისა არა რაჲ მაქმეს მე გულსა შინა ჩემსა ბიწი რამეჲ სხჳაჲ, არამედ მხოლოდ შიშითა თავისა ჩემისა, მამულისა და სასლისა ჩემისათა იძულებით აღვასრულე ნებასა მათსა. აწ ვინადგან გნებაგსთ შერიგებაჲ სჳარსთა თანა, მიბ-ძანოს მეფობამან შენმან, და დამდვას მე სამსახური ესე, და ვითარცა სათნო უჩინს მეფობასა შენსა; ეგრეთ ძალ მიცს მე სამსახური შენი და წარმართებად ყოვლი-სავე საქმისა, და დაწუობილებისა, ვითარცა გნებაგსთ თქეტწნი: და ვინადგან უშეტესნი და პირველნი მახ-ლობელნი გაცნი და დიდებულნი აღმაჴმადხანისანი, ყო-ველნივე სიტყუჳათა ჩემთა ჰატოვ სტემენ და ირწმუნებენ და აღმაჴმადხან თუტცა ისმენს სიტყუჳასა ჩემსა, და უყვარს მას და აღვასრულო ყოველივე ნებისამებრ თქეტწნისა:» მიიღო რა წიგნი ჟჳადხანისა, მეფუჳან ჴსტნა მყისვე მზაკვრებანი მისნი. და არა რაჲ უჰასუსა წარმოკლუნიდთა მისთა, არამედ მყისვე ზჳანა, რათამცა

უკუნ ჰქცივნენ კაცნი მისნი. და უკუმოქცეულნი იგი წარმოვიდეს მსწრაფლისა სიარულითა, და ვითარცა ემცნო მათოჯს ჭავად ხანს, ეგე ვითარისა მატურებისა სისითა მივიდეს ბანაკად, რამეთუ იყვნეს ცხენნი მათნი სრულიად შესვარულნი რაფლითა: აღსდგა ჭავად ხან მუის სადგომით თვისით, და მივიდა კარსა აღამაჴმადხანისსა და წარადგინნა კაცნი იგი წინაჴე მისსა, რომელთაცა გამოჴკითხა ამბავნი მუნებურნი, და მათ მოახსენეს ვითარმედ, მოკედით რა სამეოფსა მეფისსა, ვინილეთ მრავალნი მხედრობანი გარემოს აღგილთა და სოფელთა შინა და უოკელთა ჟამთა ემატებოდა მათ სხვთა და სხვთა გზითა მოსკალთაგან მებრძოლთა, ხოლო ჩუქსნი არა გვიტყვიეს მეფისა მიმართ კარის კაცთა მისთა, არამედ მიგვიდეს ჩუქსნი წიგნი ჭავადხანისა, და ჩუქსნი არა ნებაჴდათ გამოტყვებაჴ, არამედ გურქვეს ვითარმედ, შემდგომად რაოდენისაჴ დღისა წარკაღს ტფილისად მეფისაჴ დაჴით აღამაჴმადხანის მიმართ, და წარუკვით მას, მაგრამ იდუმალ მოვიდეს ჩუქსნი თანა მახლობელნი ვინმე კაცნი მეფისანი, რომელნიცა არიან მეომობარ ჭავადხანისა, და თუროთ, ღამე, გამოგვიტყვეს მათ: ხოლო განჯრახად მათი არს ესრეთ, რომელ რიცხვისა მხედრობითა და მრავლისა, ზარბაზნებითა, და მსწრაფლად მოსკლითა ზედა დაესხნა მხედრობათა თქუქსნთა: მაშინ მიართუესცა წიგნი რამე სიცრუევით ქმნული რეცა მახლობელისა ვისგანმე მეფისა მოწერილი ჭავადხანის მიმართ, რომელსა შინა წერილი იყო ესრეთ:

«თუ გნებაჴსთ უწყებ: ამბავთა ჩუქსნთა, მოიყვანნა

ფემან ჩქუჭმან მხედრობანი კავკასიელთა და და ჩეჩქუჭ-
 თანი, და განმსადნა უმეტეს რამეოდ და ათი ათასთა
 ძრეილნი მებძოლნი, და ეგრეთვე საბაზანნი სავაზანი
 და მისწრა წიგნი, და წარუკლინა მალე სწობლითა
 შინშოლსა და მემკვდრეს ძეს თუსსა გიორჯის, რამელ-
 განუმსადებოეს მხედრობანი კახთანი, წათამცა დანიშ-
 ნულსა დღეს მივიდეს სრულის მხედრობითა შეფესა
 თანა, დანიშნულსა ადგილსა: და რუსთაცა აღვთქვეს
 მოშეკლებაჲ. მაგრამ არა ატლის მეფე მოსვლასა მათსა:
 არამედ მოსწრაფის ზედა დასხმად თქუჭმან ზედა: ეგრე-
 თვე მეფემანცა იმერთისამან სოფლომან შეკრიბნა მხედრო-
 ბანი თუსნი და ხვალის დღეს წარმოკვალს მეფე ყო-
 ლითაძლიერებითა თუსითა, და დანიშნულთა ადგილთა
 ყოველნი შეკრებიან ერთბამად, და ეგრეთ ზედა დასხმა-
 სა ჭყოფენ თქუჭმანდამი: » ესმათ რა ანბანი სხარსთანი
 ვითარცა მარადის ადულ მწმუნებელითა, იწმუნეს სიტყუ-
 კენი ესე.

მაშინ შეკრიბნა აღამადადხანმან წარჩინებულნი და მხე-
 დართ მძევანნი თუსნი, და განიზრახა მათ თანა; სოლო-
 იგინი ერთ გერძ შიშითა, და მეორით ნატყუკუნავთა ან-
 გარებითა, არა გულს მოდგინე იყვნეს ბძოლისა, არა-
 მედ ეტყოდეს აღამადადხანს. «ქალაქი ესე თუმცადა ავი-
 დეთ ჩუჭმან, გარნა არა სრულიად ერთურთ მისით: თუ-
 მცადა მას შინა ვჭპოკენით ჩუჭმან რადენნიმე მოსახლე-
 ნი, და არა მრავალნი, მაგრამ უმრავლესნი და უწარჩინე-
 ბულესნი ერნი ქალაქისა ამის ყოველნივე აღვლვილ
 არიან. და დაშთომილნი ესე რამელთაცა ვერ უძლეს გან-

სულად ქალაქით, ყოველნივე განუძრვებნი, და ტყვედ წარვიყვანეთ კარაკთა ჩუქნთა; და ქალაქიცა ესე სრულიად ოხერ ვყავთ, დაქტეულთა ამათ ქუჩათა და სახლთა. არა რა გვიხუროეს ჩუქნ, და ყოველნივე კიდის კიდენი საქართველოდსანი მტერ ჩუქნდა არაან, არღარა გვაქენ ჩუქნ ვერნი, და მახლობელთა ადგილთა არა იდუბის სადა მოხაკებად საწოდოდსა, და არცა ტყუათა და წამალთა თოფუთობათა:

მაშინ განსჯა სიტყუანი მათნი აღამამდხანმან; და უკუნაქცივნა მხედრობანი თვისნი, და მიიქცეს სპარსნი კითარცა მღტოლვარენი: უბძანა აღამამდხანმან მხედრობასა თვისსა, რათამცა ჰპოვეს ტფლისსა შინა ტყვენი, ანუ ნატყვენაუნი არღარა მიგულებითო იგი უკუნ ქნავად პატრონთა თვისთა, არამედ ყოველნი მიმინიჭებოესო თქუქნთვს: მადლობდეს ყოველნი თაყუანის ტემით ვიდრე მიწადმდე: სოლო ვაკადხანმან მრავალნი ძვრთვისნი ნივთნი იყიდნა სპარსთაგან ფრიდ აღაფისა ფასითა, და უხაროდა განზრახულისა თვისისა აღსრულებად, და იტყუადა. «ნით შევეკრეუდიო ესოდენთა სიძდიდრეთა, უკეთო შეფე სპარსთა თანა ჰყოფდა მუშდობასა» და სსოლებდა ამასა ზედა, რომელ მისცემს მას აღამამდხან სკამაოსა მხედრობასა და საფარავად საშთავროსა მისისა: და იტყუადა. «საკმაოდ შევერბენ სიძდიდრე. რომელიცა სიამედო არს ჩემდა და შჯლთაცა ჩემთა, დღეთა განწირულებისათა, და ამით ძალმიცს მოზიდვა სხუათაცა მესობელთაგან ჩემთა მხედრობისა: თუ აღამამდხან კეთილად დაუსავდებოდამცა შეფესა, მაშინ აღამამდხან

იქმნებოდა უძრეს ყოველთა ძვრის შეფუთვად ჩემდა, და ჩემსაცა საკუთართა მამულთა და ნიუთთა, ყოველთა მიმიღებდენ მე, და ამისთვის მმართვეს მე სახარული იზრადი კრებად წაღება სამძიმონი ნიუთნი იაკაკ ჰევეს სპარსთა ყოველნივე მოიყიდა, ვინაჲდგან შორად ვერ ძალედათ სპარსთა წარლებად: და მოიყვანნა სატვრთუელნი, და მოიღო ურემნი განჯით ტფლისად. და ესრეთ წარდილო ყოველივე სახლსა თვისსა: თუმცადა უხარდა მას, მტრედ ვამისა იგი განმდიდრებაჲ, გარნა შემდგომად უმეტეს მისსა იწლება.

ორიოდე სიტუვა «ცისკარსედ» და ახალის
ქურონალის სარგებლობასედ.

«На холмахъ Грузіи лежитъ ночная мгла.

А. Пушкинъ.

ჩუტნი «ცისკარი» დაიბადა 1857 წელსი.—წარმოი-
დინეთ მოხუცებული ცოლქმარი, რომელნიც უშუალოდ
როდ ელოდენ საფლავში ჩასვლას და სიბერის დროსკი
ვაჟი მისტათ უფაღმა. მოიგონეთ ზღაპრიდგან ეს საბ-
რალა დედამა, რომ ტხრა მამაცი ვაჟგაცი შულები შე-
უქანქლა ქოფაქმა ბებერმა, არ ვიცა კეშაჰი იყო, თუ
კეშაჰი. მოიგონეთ მათი სინარული და ბედნიერება, რო-
დესაც იმათ ქრისტეს ჯოჩის ფეხის ნადგამში ჩამდგანი
წყალი დალიეს და ას ფურცელი ეყოლათ; მათი სინარუ-
ლი და იმედი ჩუტნს სინარულთან და იმედთან სიზმარი
იყო, მათი სახაფიფო ჩუტნს სახაფიფოსთან. ეჰ! რა შე-
საღარებელია, მაგრამ ჯი მუხანათო წუთის სოფელი!

აფრინდა ქარი, აფრინდა
 ქვემო ხეის ჩაინადრს.
 ვაი ობლისა დედას!
 მისი წიწილა აწივლდა.

ისევ უსუსური ყრმა იყო ჩუჭნი «ცისკარი», რომც მისი თავი მოგვეტაცა უღმობელმა სიკუდილმა, ყრმა იყო ისევ, მაგრამ «სახარე ხოს სსკორეში შეეცუობაო» — მაშინვე ეტუობდა მას რქებში, თუ რა ძალი და ღონე მიანიჭა მას უფალმა და რას უნდა მოლოდებოდა მისგან მისი მშობელი და სამშობლო ასე; მაგრამ ჩუჭნი დღესაც არ ვიცით კიდევ სარწმუნოდ. რამ მოგვკვლო ჩუჭნი თვალის ჩინი: მოეჩია მას შინაგანი სულიერი ძალა და, ვითარცა ტყნელი აღძრული დედა მიწასა შინა ძარღვთა კლდისათა გამაზობელი, დაგლიჯა ღუკმა ღუკმად მისი ჩხვილი და შეუმაგრებელი სხეული? თუ უღრმო დროს ააღო მან მშუღლისარი ხელში და ძლეული ძველის გამოქნილის მტრისგან ვრწამრმული იქმნა, როგორც ეოკელივე ახალი სწავლის და ახალი ცხოვრების მქადაგებელი, თუ სუსტის აკებულების იყო, რომ ლიტურგიის ძილათ მიკარდა?? მისი ამ გვარის სიკუდილის თუ ძილის შემდგომ გავიდა რამოდენიმე წელიწადი ღრმა მუუდროებაში როგორც უხობენ, თუმცა უსუსურობისგამო, როგორც ზეით მოგახსენეთ, ბევრი რამ არც სიცოცხლის დროს გაუღებია. 1857-ში ჩუჭნი «ცისკარი», რომელიც პირველი სიცოცხლის დროებში ხან წითელს კახას იცამდა და ხან ღურჯს და, რომელიც სათვლავში ჩასვლის

დროს დაუბრა მწვანე ხაუერდმა, 1857-ში ვუბნობ, ისეკ
 ცატოცხლდა და გამოქანდაკებული, უთუოდ გორისელის
 ბძანებით, გამობძანდა ყუითლით შემოსილი ჩუჭნს სს-
 ლაუბო მოედანსედ. სსუა ცვლილება ანათუარი შუკვიმხე-
 ვის მასინ მისთვის და თუთქმის ვერც ესლა ვხედავთ.

ჩუჭნ გვეტონა რომ «ციკარო» ოთხს წელნიად სსფ-
 ლაუბოში ყოფის დროს გაიარდა სრულიად ჭყარის-მცვე-
 ლობას, გაიწმინდებოდა ძველის ცოდვებისაგან და
 შემდეგ დაჯერდებოდა სსაღსარებოდ მხოლოდ ერთს
 მღუდელს, რომელიც დანიშნული იყო მის მოძღვრად
 და ჩუჭნვი მოკვითხრობდა სეციურს სწავლას; მაგრამ
 ჩუჭნდა სამწუხაროდ, ამ ქვეყანაში მეოფი «ციკარო»
 ახლაც გაუდგება ხოლმე მალლა ცისაკენ და გაიბუნს
 ყველა ჭყარის მცველების თვალის წინ, ისე რომ ცამდის
 კაცის გულის ოდენაც არ დაჩხება ამ გზა დაღოცვილს
 გაუგებელი, რომორც იტყუან ჩუჭნი გამდლება და ძიქ-
 ბი გუდინებუდ, და თუ იმათ მასულებს გადურჩა, მასინ
 შეუძლია ეხვეოს კაცის თვალს. ჩუჭნ გვეტონია რომ
 მოკა ის მშუჭნიერი, ვანდივით ფუჩქინილი და სუნო-
 ვანი იმდენად, რომდენათაც შეუძლია ჩუჭნს ბუნებას გა-
 ნაღუძოს მასი სიტოცხლე, მაგრამ რა ვნახავთ, რომ ავ-
 რე ცხოველის მაგიერ მოკა ფერ მისილი, შიშისაგან
 გაფუთლებული და... გადაკულით, გადმოკულით და მივა-
 გლებთ სსდმე მივარდნილს ვუთხეში. «თუ კაცი ვერ სს-
 რტებლბს თაგვებმა მაინც ისარტებლბს» — ამ სიტყვებს
 წამოგვათქმევინებს «ციკარის» მღვდლმარეობა. მაგრამ
 სსქმე ადულად აინსება; ამბობენ რომ ქართველები წრ-

დიდი და თავდაბალი ჭაბუკები კართო; თუ ვინმემ გვიბ-
ძინა ერთი ან ორი ვერსი გაიარეო, ჩუქნი აას გავიჩინ-
ჩალებო. ასე და ამ ჩუქნულების აღმასრულებელი ჩუქნი
«ცისკარიც» ერთი მღუდლის მაგიერად ეუბნება აღსარე-
ბას ათს. უთუოდ ზედა-ზედა ჭაბუკის მტყულები სიმინდის
მარცვლებზედ აჩაქებენ და ისე აიძულებენ სამსახურს,
თუ არა რათ მოლოდინს ჩუქნიკენ აგრე გამსდარი? რა-
საც ჭაბუკის მტყულებზედ და სამსახურზედ ვლავარაკობ,
იქნება ჩემს ფანტაზიას მოკვანებიოს უსაფუძვლოდ. ამ
შემთხვევაში ვთხოვ მოტყუებას. ზოგტებს თუ აქვთ ნე-
ბა წარმოთქვან ფანტაზიები, თქუქნს უმორჩილესს მოსა-
მსახურესაც ჭქონდეს ერთის წუთის განცხრომა ჭაბუკში
ფრენით.

პირველი ნუმერი 1857 წლის «ცისკარისა» როგორც
მოგახსენებო, გამოვიდა ყვთელის აშით განშუქებული
და ყვთელი ფურცლის იქით იყო ლექსი უფ. რედაქტო-
რისა «აეროდა».

აეროდამ განხვანა სიბნელის კარი,
რომლით გამოხვდა გვალად ცისკარი;
და ბაძაკს იგი რა გავსილს მივარეს,
ჰერ სხივთ სუსტად ფენს ჩუქნს არეშარეს.

ჩუქნი ან მიგვიტყვიან მაშინ უურადლება რა ქაზრი
იყო ამ ტაეპში, ან იყო თუ არა რამე ჭაზრი, რადგანაც
გვეჩინდა ემაწულური აღტაცებული ქართული ენის სიე-
ვარულით გონება და ამისთვის საკმაო იყო ჩუქნთვის,

ამ ქართულს ენაზედ იყო რამე დაბეჭდილი; მეორე და უპირველესი მიზეზი იყო ჩუქნი დამღუპავი რიტორიკა, რომელსაც არ მოუცია ჩუქნთვს და კერძ მოგუცემდა გერაფერს დონისძიებს, სხუა დონისძიძიბაკი ანაფერი მოუციათ ჩუქნს მასწავლებლებს, დონისძიბა, რომელიც მათზედ იყო დამოკიდებული. თავის დროზედ მოვილაპარაკებ მკითხველებთან, თუ როგორ გადაის გიმნაზიუმების ემწავლობა, თუ ესლაც ემწავლურ ჭასრუბით არ შეეზინებებს გადაავლონ ჩემს სტატის გონების და გულის თვალი.— პირველი რი სტრიქონის სრული მნიშვნელობა არც ახლა ვიცი. ნიშნავს ის სიბნელის კარი საფლავის კარებს, რომელშიაც მწკანედ შესუდრული ჩამარხეს ჩუქნი «ცისკარი», თუ იმ დროებან, რომელიც თითქო მოავლდა სინათლეს «ცისკარი» ცოცხალ მკუდრობაში? უკანასკნელი რი სტრიქონის მნიშვნელობასვი ნუღარა მკითხავთ! ნუ თუ მართლა მთვარე მამინ ჭყუნს სუსტად სხივებს, რაცა გავსილია? ნუ თუ «ცისკარი» გავდა რადისმე, ან ესლა გავს გავსილს მთვარეს? რაცა ცხოველი ბადრი მთვარე ანათებს ჩუქნს ქუჭყანას, კაცს თვალი განიღოლი აქუს, თუ შეიძლება გოქუათ; იმ გზან უჩუქნებს კაცს. მართალია «ცისკარის» პირველი ნუმერი და მრავალი ნაწილი შემდგომის ნუმრებისა, თუმცა, თუ სშირად გატენილი იყვნენ დანიშნულის თაბახებით სუთით თუ რვით, მაგრამ ახლა **1862** წელიწადი და აქამდისაც ანავისთვს გაუნათების გზაზედ; მეტადრე პირუჭლი გერავის გაუნათებდა; გზათთან არა ჭქონია სხუასვის უჩუქნებდა? სხივებს თვთონ

მოკლებული სხუას ვის მოჭიფენდა? სხივები, რომელნიც გამოჩნდნ მის გამოცოცხლების წელიწადშივე მოლაყბის თხზულებაებში, მიჭიფანა ჩუქნკან ტუკრივით ცაზედ გასმულმა ღრუბელმა. რომ არ მიფარულ იყო «ტისკინის» სხივები, იქნება მაშინ ცოტა სიცოცხლე ჭქანდა, მაგრამ ახლაკი სრულიად არა აქუს ეს სასურველი სინათლე, არამცთუ გავსილს მთვარეს გავდეს, არა თუ ახლა, ცხნაჟურ ცხნა წელიწადიც რომ იცხოვროს ამ მიმართულებით და იღუპებით თან და თან უარესი განდება — რაც უფრო დაბერდება, უფრო დაბნელება, მაშასადამე პოეტის ლექსი უნდა გადავკეთოთ ამ გეგმად:

აგრძელამ განხუნა სიბნელის კარი,
 რომლით გამოხდა კუნადად ცისკარი;
 და ბაძავს იგი რა მცხრალსა მთვარეს,
 შავსა ნისლსა ჭიფენს ჩუქნს არემარეს.

ფიქვით მოგანსენეთ რომ მოლაყბის და სხუა მწერლების თხზულებაები იყენენ კარგნი მეთქი. უკანასკნელის თხზულებაებისაგან უნდა დავასახელო: უფ. ჭონქაძის «სურამის ცინე», დიმ. უიფიანის «ზუმა» ხუშბრობა ვოლკეილი» გარდანქეშელისა, «ხანიშდექი» უფ. ბუროძისა; დიმ. ბაქრაძის ისტორიკული სტატუები; «სოლომან ისაგიჩ მეჟღანუაშული» ლავ. არდაზიანისა; ნაკმაზი. ილ. ჭავჭავაძის სტატუები და შისი ლექსები; აგრეთვე ლექსები ზოგოერთის პოეტებისა, ჩუქნის ლერმონტოვის ნ. ბარათაშვილისა და გრ. თბუღიანიდგან დაწყებული

წათუ. ერისთავადის, რომელმაც დაგვიწერა «მთხოვნელა მსაჯულისადმი» (*). ამათთან არ შემოდის არ მოკვასენო დიდის პატივის ცემით და მადლობით გაბრეულ ეპისკოპოსის «სიტყვებს». — თუმცა უგელა ესენი ბრწყინადენ ჩუქს ჟურნალში; მაგრამ მათ სსივეებს წადა სიცხოველე ექმნებოდა იმ სტატიებთან, როგორც იყო უფსულხანოვას «ეგრძობიელების განათლებაზედ» და «ურ. მათა აღზრდაზედ». —

უმოწილესად ვთხოვ უფ. სულხანოვს არ ეწეინოს ჩემგან აკრე მოხსენება. მათი სტატიების უკეთესი ბეკრი არ ყოფილან «ცისკარში, მაგრამ ეს მაგალითი წარმომიდგენია როგორც უხელესი და დასამტკიცებელად. რომ პირჩუქს ნუმერში უფრო სიბნელე იქნებოდა, თუ ამ ახლო ხანადისაც არ გამოლეულა. გასამართლებლად რომ წინეთაც ლაპარაკობდენ უებროდ, მოვიყვან სტატიას «მკითხველთადმი» დაბეჭდილს 1857-ის «ცისკრის» მეოთხე თუ მესუთე ნუმერში. იმედი მაქვს, რომ მისი დამწერი ახლა აღარ არის თანახმა თავის აზრებისა, რომელნიც წამოთქვა 1857-ში წინააღმდეგ უფ. ბერძენოვისა, რომელმაც, როგორც ჩუქსნი ლიტერატურის წარმატების მოსურნეს, დასწერა კრიტიკული სტატია «ცისკარში» შესახებ. უფ. ალექ. სვანელს ესმის კრიტიკა, როგორც ესმოდით წარსულს საუკუნეში და არ აზიარებს იმ აზრზედ გადადგომას. ამტკიცებს რომ კრი-

(*) ვთხოვ უფ. რედაქტორს «მთხოვნელა მსაჯულისადმი» ვისთვისაც მიმიწერია, მას დაჩჩეს ამ სტატიაში.

ტიკა წინა უნდა უდგებდეს თხზულების პლანს როგორც სწავლას, აგრეთვე ხელისაწყო, ანუ კრიტიკას უნდა ჰქონდეს დადებული კანონები, რომელთაც არ უნდა გადახდეს არც სწავლა და კვლავუება. ამით უფ. სავანელი ცრუკვლასსიკური ლიტერატორის დროების განახლებას გვიზიარებს. მეტი ამბობს: რადგან «ცისკარი» ასალი დაბადებული არის, ამისთვის არათუერი ნაკლულებანი არ უნდა დაუწუნოს მას კაცმა და ვინც დაუწუნებს, მას ყუენაწლის გაზდა არა სურსო. ჩუწნ დაწმუენებით ვიტყუთ, რომ ამ გვარს «ცისკარს» ძუძუ მწოვართან შედარებას, ამ გვარს ლოლიკურს აზრს ვერ წარმოთქმიდა ახლანდელს დროში ვერც უფ. სულხანოვი, ვერც მისი ამალა, რადგან იციათ, რომ «ცისკარისათვის» ძუძუ მწოვრებს არ მოუგინიათ კელი. ეს შედარება სავუენი იქნებოდა უფ. რედაკტორისათვის. ჩუწნ ესლაც ისე უმაწვლად ვიცნობთ «ცისკარს», როგორც ექქსი წლით წინეთ. ექქსმა წელიწადმა ჩაიბინა მას აქით, რაც «ცისკარს» გამოცემა დაიწყეს, მაგრამ გაზრდით კი არ გაზდილა არც ფიზიკურად, არც სნეობითად; თუ ხანდისხან დანიშნულს თაბახებს გადასცილდა, ამისთვის უნდა მადლობდეს ჯაკ. არდაზიანს, დიმ. უიფიანსა და სხ. თორუმ ისე სქელი იქნებოდა, როგორც 1859-ის საფხულის ნუმრები, და სხუწბიც (ორ ნახევარ თაბახდის).—მაშა სადამე თუ მას აქით არათუერი ცულილება მომხდარა «ცისკარში» და თუ კეთანხმეთ «მკითხველთადმის» დამწერს, ჩუწნ არც ახლა შეგვეძლება ვთქუათ მაყედ რამე.—მაგრამ ჩუწნ არ კეთანხმებით უფ სავა-

ნელს და კანობთ: თუ ემაწვლი ან გაწვრთნეს და ან გაუსწორეს ემაწვლური ახრები იმ ახრებითვე დაბერდებოდა, როგორც გვჩვენებს «ცისკარი» — ჩუენ ვერ მოვითხოვთ რომ «ცისკარმა» უღელი გაუწიოს ევროპიელ ჟურნალებს. სასაკრებელია, რომ მას ან შეუძლია ჭეშმარიტის და ღმრადრმა პოლიტიკურის, ან სოციალურის ახრების გავრცელება; ვინ დაემდებება რომ მას ვერ დაბეჭდოს ფილოლოგიურად დამუშავებული სტატიები ქართულს ენაზედ, რა მიგვიბარებია და რას მოვითხოვთ? მაგრამ რაც მის კელში იყო და რაც შეუძლია აასრულოს, ამასვე ნება გვაქვს ვაუწყებდროთ.

პირველად ვამტყუნებთ რედაქციას დაუდგენელობისათვის, ჩუენ ან შეგვიძლია სსხთ რითმე ავხსნათ ის, თუ რა რიგად გამოჩნდეს «ცისკარში» ზადანები, ესტეტიკურნი სანუთნი (და არა სტატისტიკურნი), მთვარეშიდ (და არა მთვარეზედ) მთები და უჭაერობა, რომელიც. როგორც «ცისკარი» გვიამბობს, გვჩვენა ფოტოგრაფიამ და მრავალი სხუა, რომელთაც თითქმის მოკლებული იყო უველა «ცისკრის» ნუმრები 1857-დამ 1862-დის? დაუდგენელობაშივე დაბეჭდა «თევზების ჭაერიდამ ცუკნა კრთის მაგიერ რჩველ და ამასთანავე ან განმარტა რა იყო მისი მიზეზი. თუ რედაქცია ამასვე ან დაგვეთანხმება, ჩუენ უნდა მოვასხსენოთ, რომ მას არა ჭსტოდნა რომ თუ კაცმა მხოლოდ ფაქტიკურად იცის ბუნებითი და საზოგადოებითი წარმოებები და მათის მნიშვნელობისა და მიზეზების კი არა გაგება, მას ახრი კვრება და უჩლუგდება და ან ეხსნება.

ამის გარდა კაცის აზრს როგორ გახსნიან ის ცუდა სტატიები, რომლითაც «ცისკარი» თითქმის ყოველთვის სავსე იყო? რას უნდა მოლოდინობდა კაცი იმ ნაიბის მწერლებისაგან, რომელთაც საწერი მასალა (*) ანა ჭქონიათ და არც ის ცოდნია, რაზედ უნდა ეწერათ? აგზავნიდნენ სტატიებს მხოლოდ მისთვის, რომ გამოეცხადებოდათ საქმესწინოდ თავიათი საკვლები, ან იყო ბარათების მიწერ მოწერა, რომლისათვის ანათუ ორშაურს აძლევდნენ რედაქციას, ადგილსაც ართმევდნენ მას ჟურნალში, ან არა და იყო ერთმანეთის გაარისტოტელება. გაფრთხილი დიდება, ტაციტრონება და სხვა და სხვა. ამ გვარნი უფ. აგზავნიდნენ რედაქციაში სტატიებს და ამით თითქოს ცდიდნენ ბედს დაბეჭდვას ჟურნალში თავის ფურცლებზედ ჩუქნს სტატიებსა თუ არაო. ეს სტატიები უთუოთ დაიბეჭდებოდა. მიზეზად რედაქციას არ შეუძლია მოიყვანოს ამის შეტა; სხვა სტატიები არა მქონდა და აბა რა უნდა შექნაო. ამ შემთხვევაში სჯობდა რომ ჟურნალი ისევ თსელი ყოფილიყო და კარგი, ვინემ სქელი და ცუდი. ცხადად სჩანს, რომ რედაქცია არ უნდა ყოფილიყო ამ გვარი მწერლების იმედად; ცხადია. რომ კარგის და სქელის ჟურნალისათვის მას უნდა ყოლებოდა რამდენიმე კაცი, რომელნიც ყოფილიყვნენ მუდამი ჟურნალის თანამშრომლები და ამასთანავე რასაკვრეულია შე-

(*) უმორჩილესად კობოკ უფ. ბარათაშვლს, საწერი მასალა ისე თავისუფლად არ განმარტოს, როგორც ჰოეტების ლექსებს განმარტებს.—

ძლებოდანთ აესრულებით სსსარგებლო მწერლობის ვალი, ახლა მწერლობს უკვლავ, ვისაც სურს ავი და კარგი, მაშინ სწერდენ მხალხად შემძლებლები და ყურნალიც არ იქნებოდან ცუდი.

სურდა «ცისკარის» რედაქციას მიეცა თავის ყურნალი-სათვს კარგი მიმართულება და ერთი, თუ არა ეს ჩიქონი არ ვიცით. მხალხად ვხედავთ, რომ მას არ აუხრულებია თავისი დანიშნულება, ყველამ ვიცით, / რომ ყურნალს უნდა ჰქონდეს ერთი მიმართულება: ან კარგი, ან ცუდი. წასაკვრკელია ამ ორს განვიდურებას შუა არის ხარისხობა. — ყურნალი არაოდეს არ ბეჭდავს თავის ფურცლებზედ მოპირდაპირე სტატიებს (საჭუთარის სტატიების კრიტიკას) და ისეთს, რომელიც არ ეთანხმება მისს მიმართულებას. «ცისკარს» არა ჰქონია ერთი მიმართულება და არც კარგი ყოფილა ყოველი მისგან გაურცელებული აზრები ცოტას მეტი, რომელიც თითქმის არ სჩანდა, როგორც ბევრჯერ ვსთქვ, სხუა სიტუაციასთან. მაშინ იბეჭდებოდა ერთი მეორის მოპირდაპირე სტატიები და იმისთანაებიც, რომელნიც დიაბეტრულად წინააღმდეგი იყვნენ საღაუბოს ფურცლის მიმართულებისა და ზეკოთ არიცხულის სტატიებისა. ზოგს ჰქონდა სახეში ერთობა, ზოგს ერთმანეთის მტერობა; ერთი დეკონიდა გაზღვლების და მიძების საღაპარაკვეს, სისუფელეს, მეორე ამტკიცებდა; ესენი ერთმანეთს თავს ახლიდენ საღაუბო მოედანზედ. იგინი ერთმანეთს აქებდენ; ხან შეგვიპირდებოდენ ამაზედ და ამაზედ მოვილასარაკებოთ შემდგომში და გვატყუებდენ, როგორც მაგალ უფ.

მოლაუბე, რომელიც ხან იმალებოდა და ხან გამოდიო-
 და სანჯარდოდ, უთუოდ უფ. მოლაუბეს ქარი და შა-
 ვარდენი გადაჭიდებია. ზოგი გვესაღებოდა ჩემგან ნუ-
 ღარას მოელითო, პირველად და უკანასკნელად მსუდავთო.
 ჩუქნი რასაკრეულია გზას უღოცავდით, მაგრამ კიდევ
 და კიდევ გამოდიოდა სალაშარაკოდ. ხან მართლს უბ-
 ნობდენ, ხან რეუილს. რედაქციას მართალია არ უნდა
 ებეჭდა სტატიები თავის ყურნალში ასე აურჩევლად,
 მაგრამ იტყუან, რა ექნათ თითქმის ნახევარ შემთხველ-
 თაგან და მასთანვე მწერლებთან არ იყენენ და არ
 არინ თანხმად არც ნაკმაზის და სალაუბო ფურცლის,
 არც ზემის და ქართლის ბედის; სურამის ციხეს და გა-
 ბრიელ ეპისკოპოსის სიტყვებს ხომ ყურში არ შეუ-
 შებებენ. მამასადავე როცა რედაქცია დაბეჭდავდა მხო-
 ლოდ ამ გვარ სტატიებს, უგმაყოფილო კრება ჩამოც-
 ლებოდა და დარჩებოდა კელცარიელი. მაგრამ მაინც
 რედაქცია უნდა გამტყუნდეს, ან არა და საფუძველი,
 რომელზედაც დაემყარა ჩუქნი ყურნალი, რადგანც ჭკუ-
 მარტივებამ არ უნდა დაუთმოს ადგილი არც საზოგადო-
 აზრს, რამდენათაც შესაძლოა, და არც თვთაყულის
 ჩუქნთაგანის საკუთარს ინტერესს. — ✕

იქნება რედაქციამ თავის განამართლებლად მოიყვან-
 ნოს მეორე მიზეზი: ქართულ ენაზედ ამ ერთი ყურნა-
 ლის მეტი არ ყოფილაო, უგელას ამაში უნდა გამოც-
 ხადებია თავის აზრით. ეს არ არის მიზეზი:—ეს შეიძლება
 ითქვას მხოლოდ მოპირდაპირე სტატიებსზედ და არა
 სხვებზედ. მაგრამ ამ შემთხვევაშიც არ უნდა ყოფილიყო

აქველი «ცინკარის სტატუტი.— მოპირდაპირე სტატი-
ებისთვის მას უნდა დაენიშნა ცალკე ალაგი დამატებას-
ვით და დანაშთენს ყუწნაღს შექმლო ჭქონლოა მიმარ-
თულებს ერთი და სსკუთარნი. ასე, რომ შკითხველებს
აღვლად გაერჩიათ რას გუქადაგებდა რედაქცია, ან ვინ
არ ეთანხმებოდა მას საფუძველიანად, თუ უსაფუძველოდ
და რაში; თორემ ახლა სრულიად არ ვიცით რედაქცია
შეოთხე საუგუნეში განისკენებს, თუ შეცხრაშეტეში
შოქმედებს? აწრი რედაქტორისა უნდა ეოთილიყო
სასარებლო გაგრცელებს შკითხველ სასოგადობაში.
გგონებს ამისთვის სდებდა ის თავის შრომას. მაგრამ რა-
ცა ყუწნაღი აგრე იქნებოდა გაყოფილი, მაშინ
ის იქნებოდა ორი ყუწნაღის მაგიერი. ერთს ნაწილში
გამოჩნდებოდა თუთონ რედაქტორი. ასე ეჩვენებოდა
მას უშესახამო კრიტიკით. (რასაკვრეულია ამ უკანასკ-
ნელს სიტუებებს ვუბნობ რეგორც რედაქტორი- ასე
ეჩვენებოდა მას უშესახამო კრიტიკა არისო, რადგან ჩე-
მს აწრებს არ ეთანხმება.) მივიღოთ რომ შირველი
განყოფილებს ყუწნაღის კარგია, აწრები, რომელთაც
ის აგრცელებს სასარებლოა, მაშინ შეორე ნაწილი, რა-
შელიცა ამებს არღვეს რასაკვრეულია მანებელი იქნება,
თუ ვოქვთ რომ შირველი ცუდია და უკანასკნელი კარგია,
მაშინ უკანასკნელს შირველის სიტუდე დაღუშავს, რად-
განაც უმთავრესი ნაწილი შკითხველებთგან დამაღებულ
აწრებს უფრო ეთანხმება ეოველთვს, ვინემ ახალს.
აქედამ ეს გამოდის, რომ ორივე შემთხვევაში სასარებო-
ლო არ არის ამ ნაირის ყუწნაღის მოპირდაპირება.

ამისთვის კარგია რომ ორი ჟურნალი იყოს ქართულს ენაზედ. მეორე ჟურნალის ყოფნა განათავისუფლებდა «ცისკარს» მონაირდაპირე სტატიებისაგან, რომელთაც ვნება ატყვავდა ადრეათ სავაჭრობისა, რედაქციასაც აღარ შეეძლო ეთქო, ჩემი ჟურნალი სალახობა მოეძინათ, საცა უკვლავს შეუძლია ყუყანი, ავსაც და კარგსაც, რაც მოადგება ენაზედ მართალი ან ტყუელი, გამოჩნდებოდენ «ცისკარის» და ახალ ჟურნალის რედაქციები თავის მიმართულებით, რადგანაც მათ ცალკე-ცალკე ეწოდა ექნებოდა მომიჯნული. ჟურნალები დაადგებოდნენ თავიანთს გზას, მიეშურებოდნენ მიზანისაკენ. შეუდგებოდა ხანდისხან მხალხლდ ერთმანერთის შეცთომების გასწორებას კრიტიკით. შეცთომების, რომელნიც აუცილებულნი არიან, ეს გამოგვხსნიდა უკრიტიკო ორწინაგვებისაგან, რომელიც სუფევს დედის ერთა ჟურნალში. ერთი უბნობს ორჯერ ორი ოთხნა, მეორე იქვე ამტკიცებს ხუთობას, რადესაც მას არა აქვს სახეში ოთხობის დარღვევა. ერთის მხრით უკრიტიკოდ დამტკიცებითად გამოდის ოთხი, მეორეს მხრით ხუთი. იქნება სთქვას ვინმემ (ვინ იტყუს, თუ არ უფ. იმერელი გორისელი ევთიმი ე. ი. ზემოური?) რომ ორი ჭიჭა დამიდგამს. ერთი წითელის ღვინით, მეორე ბანგით, ვისაც რომელი სურდეს ის მიირთვას, მაგრამ თუ ბრმა ვარ, მაშინ ან უნდა მითხრას ეს ღვინა ძალის მომცემი და ეს ბანგი დამამინებელი, ან და თვალის უნდა მქონდეს ახილული, რომ მე თუთონ ავიჩიო. ჩვენ ვნახეთ რა ვნება ექმნებოდა ამ ნაირს კრიტიკას პირველს შემთხვევაში, რადგანაც ბანგს უფრო

შეჩქვნილი ვართ, მეორედ უნდა ვსთქვათ. რომ სანა ვერ ერთი ჟურნალია და ისიც უარგისია, იქ უკვლავ შინაბრებრებსა გაანან უთუოდ; იმათ ჟურ ცოტა ღზრო უნდა ჩაღიონ (*), რომ მან გამოაღუძოს და მისცეს მათ ძალა და მხედველობა საფლობის გასარჩევად/ ჟურნალუბის რიცხვს მომატებს იმ სიკეთებთან, რომელნიც ზევით მოვიხსენიე, შეუძლია მოგვიმატოს მკითხველების რიცხვი, რომელიც დამოკიდებულია ერთიან მეორე ჟურნალის მოწონებაზე და ცნობის მოყვანების აღძვრად და ამ მკითხველ საზოგადოების სიდიდეს მოსდევს საზოგადო განათლების მომატებაცა.

ცხადად სჩანს. რომ ამ მეორე ჟურნალის დაქარტუკლას მოამბისი თქვს უნდა ვცდილობდეთ, მაგრამ ჩქვნი არათუ ვცდილობთ მეორე ჟურნალის კეთილდღეობას (გეონებ საფლავშიაც ჩავდეთ დაბადებამდისვე, თუ ჩქვნიებურება ვინმარეთ. ჩქვნიებურება რა არის მკითხვარს ვინმე? ჩქვნიებურება ის არის, რომ ერთმანერთს თავს ვატყობთ, ათას ნაირად დაკუთვნილვართ, ჯგუფთ ჯგუფად ვართ აქა იქ გამდგარი, თითქო ერთმანერთს დაუძინებელი მტრები. ერთს მხარეს გამდგარა მამა, მეორეს შვილი, აქით ეს, იქით ის, სწორედ ისე, როგორც უბნობს უფ. მებუკე და მოლაყბე. მებუკე კოჭს ჰკითხვარს ჩქვნი გზას და ბოლოს, მაგრამ კარგად ვერ ტყობილობს, მარტლადაც რომ ძნელი შესატყობია ჩქვნი შემდგომი, ამი-

(*) კიდევ ვთხოვ უფ. ბარათაშვილს თავისებურად არ ახსნას ღზნის უღაპვა.

სთანა უთანხმოების წყალობით, რა დაგკმართია? ის ძაღლები რომ არა ვართ ძუღლებისათვის რომ ერთმანეთს უტრებს აჭმენ და ძუღლებსედეი სოცრი არა აკრავს? თვალი გამოვანილოთ! რათ ვტყუვდებით? თუ თვალ განილეული ვართ და ამისთანა საქმეებში ჩავდივართ, თუ ჩუქნი საკუთარი ინტერესი არ დახუმიდება სასოგადო ინტერესის წინ, მაშინ ჩუქნს გზასა და კვალს ვერავინ გაიგებს, როგორც კოჭით ვერ შეიტყუვს და ამ შემთხვევაში პოეტის თანხმად ნაღველიანად უნდა დავმღერო:

აყვავებულა მდელო,

აყვავებულა მთები;

მამულა საყვარელა,

შენ რასღა აყვავდები?? (*)

თერგდალეული.

10 ივნისს, 1862 წ. ქ. ჰალოვსკი.

(*) ჩუქნი თერგ დალეულს ჰასუსს არ ვამდეკთ, რადგანტ მოლავებუ მკისრა ჰასუსის მიტემა და ამისთანავე იბეჭდება ამ საგანსედე მოლავების შესავალი. უმეტესად ამისთვის არ ვამდეკთ ჩუქნი ჰასუსს, რომ ჩუქნი და უფ. მოლავების ახრი სრულებით ერთია. რედ.

სალაებოს ფურცელი.

მალაების მოგსაუბრობითგან დაბრუნება. — თანხმობასედ საუბარი. — მიზეზი საქართველოდგან მოშორებისა. — მიზეზი თავის აღთქმის ვერ შესრულებისა. — მალაუმის სწულებითი მდგომარეობა. —

დაჭკა ბიჭო! დაჭკა ბიჭო! სულ მაგისი ბრალა! თქუნი სიტყვი, თუ არ მოკუელებოდი საწყალს დაარჩობდენ!... რა! ქართველებს გაუმარჯოს! სხუას არავის, სხუებთან რა კელი მაქუს. არა ქართველთან მე საქმე არა მაქუს. რაგორ ვიშჯდებით ბძანდებით? რაგორ ატარებთ დროს, რაგორ მიდის თქუნი საზოგადო კეთილმდგომარეობა, თქუნი სიტუაცია, თქუნი მამანაპური ზნეობა, დასგდომინანთ თუ არა თანხმობას? ეს უბედურიერესი გონებითი საგანი ხომ ისევე ისევე მწყურალათ არ არის თქუნიან? დიდრათ ერთი ჯერ დავისვენო! მა-

გრამ სად? ეს რა ანბანია, ხალიჩაც აღარსად მოიხვევება. ესეც ჩემი სიკუდილი. განა ეგაც დაგვარგვით? მე სკამებს არ ვაწეობი, მე ნამდვილი ქართველური მინდა ვეკლავი, ქართველური, ფარდაგი მაინც არ დაგრჩათ! ჭო! ახა ეგ აი!... ძლივს, ქართულად არ მოვიკეტე. უჭ! რა დავიღალე. ახლაგი შეიძლება გამოგელაპარაკოთ... რასაკვრეულია უცებ ასე. მოულოდნელად გამოჩინასკედ პირჯუტარს დანიწროთ და იტყვით: ასე უცებ საიდგან გამოტყუროთ, აქამდინ სად იყო მიმალული, რომ თვალით აღარ დაგვიხანხამსო. სად ვიყავი აქამდინინ? სად ვიყავი და, მართლი ევროპა დავიარე, ჯანაშეთის ქუჩისაშია ცვივი. მივიარე-მოვიარე და ისეც ჩემს სავარჯიშს ტებილს ქუჩისაში, ჩემს მამულში მოვედი, ოჭ. რა კარგი ყოფილა უცხო ქუჩების ნახვა! ადრეც ვიღალე მართალია, უცხო ქუჩებისაში, მაგრამ მაშინ პატარა ვიყავი, ტვინი სხვა რიგით მიხტოდა. წარმოიდგინეთ, თეთრი დათვის დანახვაც ვიკვრდა, რომელსაც ახლა ყურადღებასაც არ ვაძლევ; დასწყევლოს ღმერთმა, აქამდინ ძრიელ განკვრეებას მოცო ჩემი გოგნა: რა ვქნა, ევროპაშია ჩუქნისთანა კაცები არიან, ჩუქნისთანა თვალები, ცხრი, უური აქუსთ და რა ღმერთი გაუწყნა ისე განათლება ვერ მივიღეთ მეთქი. ჭაი დაშამათა ჩემმა საღვთავმა, მიხეცი რა ყოფილა!? თანხმობა, თანხმობას აუყვავებია მართლი ევროპია, თანხმობას შეუსხამს ფრთები, რომ სულ ისე დიდრონ დიდრონს-იძახიან დაწმინდენა ყანამან ყათილის გურსები რომ წუჭირავთ კელში და ქუჩისაან ემუქარებთან. თქვენ არ იცით, რომ თანხმობა

კაცს გოგნას გამოაბამს, სრულს და ნამდვლს გოგნას: რა არის უპირველესი საგანი ყოველის ქმნილისათვის, თუ არ თანხმობა. განათლება? შემიძლიან ვაბედვთა ვსთქვა, რომ განათლება მეორეს ხარისხზედა დგას. პირველი თანხმობა არის საჭირო ხალხისათვის: თანხმობა გააჩენს განათლებას. რათ მინდა შენი განათლება, თუ ერთმანერთსა ვეწავთ, ვცემთ, ვტყუებთ.—თუ ღმერთი გწამთ საყვარელთა ქართველებო, თანხმობა შევიყვართ, ჩამოვადლოთ თანხმობა, ბუკნს მოვიგებთ აქედან გარწმუნებთ, თქმნი ჭირიმე დამიჯერეთ, ამ ჩემს მოხსენებაში, ამ ჩემს ლაუბობაში დიდი ჭეშმარიტებაა, უმანგოს გულით და სულითა ვთხოვ! განათლების გარდა, თანხმობითგან წარმადგება სიმდიდრე, საზოგადო სიმდიდრე და კერძობითი, თუ თანხმობა არის ჩუქნიში, ცხადია ერთმანერთისა სიყვარულიც გვექნება; თუ ერთმანერთი გვეყვარება, ცხადია სიმდიდრეც ჩამოვარდება. ვინც მე მიყვარს, რათ მინდა რომ ღარიბი იყოს; უაჭუქლია, ვეცდები იმის გაკეთებას, ფუქსედ წამოყენებას, გაბედნიერებას, ატრეთუე კიდეკი, ის, მეორე, თუ მესამე, ეცდება ჩემთვის. აი რა ღონე აქნს თანხმობასა, რა სიყვარული მოაქნს, რა სიმდიდრე, რა ბედნიერება. მაგრამ სად არის, ეს წყუული შური არ გვეშება; შური არის ჩუქნი დამღუპავი; ერთმანერთის ზურგის მიცემის ნაცვლად. და თანხმობისა, იმასა ვცდილობთ, ვინც დაწინაურებულია სიმდიდრით, თუ ნიჭით, თუ სხვთ, ვეჭიდეებით უკან, გვინდათ ჩავუღლოთ ლაფში და შევადგეთ ფუხით გასაქვლავათ. ყოჩად! აფერუმი? ჭა, ბაშხადონიმ ბიჭო? დაჭკარ!

სულ მაგისი ბრალია?... **აჰ!** საცოდაო კაცობრივობაჲ! საცოდაუო ხალხო, რომელშიაც ბუღარაობს ეს ბოროტი თანხმობის წინააღმდეგო შური. ეს წყეული წას აგზტყდა, წას ჩაკვაცივდა? ნუთუ ჩუწნის მეტი ხალხი აღარ იპოვნა ქუჭყანასუდა? რატომ არ გვეშეება, რომ ერთი თავისუფლად ამოვისუნთქოთ და გადავდგათ წარმატების ბიჯი ჩუწნის ქართულები ნიჭის შესაფერად (*). ვინც, დამეუქაჭებით აღწინდელსავით, მაგრამ რათა, როდესაც ჩუწნის თავისთვის კეთილი მსურს, წარმატება, სიმიდირე, ბედნიერება; სულ, სულ, რაცცა რომ კეთილია ქუჭყანასუდა. რა მიმარბევენებს უცხო ქუჭყანებში? წას ვეხეტები საკუთარს ხალხს მოკლებული უცხო ხალხში; რასუდ ვშორდები, ჩემს ძვრფასს ქუჭყანასს, სამოთხეს, უკავილოვანს, ბუნებით მდიდარს საქართველოს! რა დამიკარგამს და რას ვეძებ უცხო თემის ქუჭყანებში; რა არის მიზეზი?... რა არის და, განა არ იცით, რაც არის: რომ ველარ გაუძელი ჩუწნს მშუწნეერთ თვსებაებს, ჩუწნს ერმანერთის წყწას, გლეჯას? აჰ იმის ხმა ესა და ეს კაცი, ამა და ამან გამოაგდებინა ალაგითგან და საზრდო მოაკლოო! (ყოჩაღ! აგრე!) ამა და ამან, ამასა და ამას ხრმალი უედ ვისერს შემოუსვავა!

(*) ნამდვლს ქართველებს ვუძახი იმ ხალხს, რომელიცა, დატიტინებს ქართულს ენასუდ, არ შემოიტანს სხუა ენების ლექსებს და უყვარს თავისი დედა ენა. მასასადაჲ ამ სიტყვაში იგულისხმება იმერელი-

მოლაჲბუ.

(აძერჱმ! მას, აგრე უნდა!) ამა და ამათ, ამასა და ამას მამულისათჱს კეტებით თაგები დაამტკიცესო. მე მგონია მამულისათჱს; სხარსელებს ამტკრევეს თაგებსა მეტჱი, და თურმე, ასე უწყალოდ უწყწავთ ერთმანერთი ერთის მტკავლის მიწისათჱს, რომელსაც არც ერთი მხარე არ წამოიკიდებს ზურგზედ და არ წაიღებს საიქას! დამეწო გული! რცხლი მომკვიდა! მეგლიჯება!... ნეტავი ისეკ სამზღუარს გარეთ მელოლიადა და ესენი არ შემეტყო!... ზჱ! რატომ არა მატჱს... ფუ! შეგარცხნა ღმერთმა ჩემო თავო! რაებს ბოღამ? ნუ გადაღისარ გონიერების სამზღვარს? ხომ იცა კარგათ რაც წარმოდგება, მაგ ბოღისაგან!.. სუს! ეს რაღა ანბავა? ხმა გაიკვიტო! სწორე არა თჱწარაო, ჩემი თავი თჱთან მევე მიბძანებს! მეტი რა გზაა, გონიერს პირუტყვს უგუნურს პირუტყვათ მატჱვს ღროება. რა გაეწეობა. განა ამ ღროსაც შეკვწარ!... ნუ გამოეკიდები ამ გვარებს, თორემ ძრიელ შორს გამიტატებენ გულის დამაწერელებელი აზრები. ისევე ჩემს საყვარელს გონებითს საგანს, თანხმობას უნდა დაუხჯო, რადგანაც პირველი, ხალხის ზნეობის განმარტველი, არის ეს ძვრთასი საუნჯე! ახლა ამის მიბძანებთ, ეს მამაცხონებელი, (იქნება სხჱა ლეკებითაც მომიხსენიოთ) არა, ამ უთანხმობას რას ჩააცივდომ!... სწორეთ ჩააცივდი! რაცა მტკივა. ის მაგონდება; რაც მეწვს ის მიწერელებს გულსა; რაც ზურგზედ ბარგი ძკიდა, ის მტანჯავს და მქნჯნის! არ იქნა, კერ მოვიშორე ეს წყუული ბარგი, რომ კტების სუბუქათ, თავისუფლად მეკლო და თავისუფლად დამემღერა თანხმობის დუდუკ-

ზედ?... ოჰ! რა მამულის სიყვარულის სიმდიერებს და-
 კმდეკრიდი!.. მაშინ ნახავდით, როგორ შევარეუდი თქ-
 ჳნის გრძნობის შინაგანს სიმს:—როდესაც ტუეში
 მგზავრი მიმავლობს, რაც უნდა ცუდის ხმის მქონებე-
 ლი და უჳინშო კაცი იყოს, რომ ღრიალებს, იმ ღრიალში,
 რათა ჳპაკებს რაღაც მიუწოთმელს სულის სიმშჯდეს?
 რათა? რათა და, ამათ, რომ მაშინ ის სრული თავისუფა-
 ლია, თავისუფლად წარმოსთქმამს რაცა სურს; იმისი
 ყურის მკდებელი არის ბუნება. რომელმაცა დაჳბადა და
 რომლით დაღრღიალებს წარმავალს სოფელში, უაზროთ,
 უსაგნოთ, უთავბოლოთ!... აი! წაველი! რა კენა! რო-
 დესაც ამ აზრებს გამოუდგები, თითქოს ქარი მაქვსო
 სხეულში, კელები მებმიან, აღარ მოქმედებენ, თითქოს
 შეგრული მაქვსო!! .. მაშ ნუ დამემდურებით. ჩემს ავათ-
 მყოფობას დაემდურებით, რომ კარგს საგანსედე. გერა
 მოგახსენოთრა!... რა კენა, სნეული ვარ, წყუელს შინა-
 განს თვსებასა ჳკითხეთ, ესე იგი—სნეულებას, რომლით
 შეგრული ვარ; მაგრამ ესეცგი უნდა მოგახსენოთ, ჳაქმი-
 მაც აღმიკრძალა: როდესაც ამ გვარებს გამოუდგები, სნეულე-
 ბა გავიანლდება, და მაგ გვარ სნეულებას ტანჯვითი სიკუდი-
 ლიც მოსდევსო!... მაშ მშჯდობით ბძანდებოდეთ საყვა-
 რელო ქართველებო იქამდინ, ვიდრე მეორეს «ცისკრის»
 წიგნში მნახავდეთ. იქ ბევრი რამ უნდა მოგახსენოთ,
 თუ მინამდინ ჩემმა სნეულებამ არ მისწრო და უდროთ
 არ მომისო სიკუდილის ცელი, რომელსაცა კერიდები
 იქამდინ, ვიდრე ჩუჭნში თანხმობას არა ვნახამ, მერე
 მადლობა დმერთს, მოკუჭდა დამარხეს; დამარხეს, დავიწ-

ეეს, როგორც ანობს ჭამლეტში ინგლისელი მოლექსე დიდი შეგსპირი; დაქსენი დაივიწყეთ თქუნი ლაზღან-დარა მოღაყბე, ოდონდა თანხმობით კეთილმდგომარეობაში იყუენით ქართუენო! სადაც თანხმობა არ არის, იმ ხალხში სშირად სმის ეს; უთანხმო ხალხში სახალხოდ მიღებული სიტყუები: დაჭკა, დაჭკა ბიჭო! სულ მავ ისი ბრალა!...

მოღაყბე.

ქალთ-ექიმობასა ზედა.

ამას წინეთ, არ მახსოვს სახელად რომელ გაზეთში იყო, წავიკითხე სურვილი ქალთა, განცხადებული ხარკოვის უნივერსიტეტის მართუენისადმი მას ზედა, რათა მათ მისცემოდათ ნუბა უნივერსიტეტში სიარულისა ლექციების სასმქელად, ექიმობის ფაკულტეტში ამ პარობით, რომ დასასრულ კურსისა ისინი დირს შექმნილიყუენ, მზგავსად სტუდენტებთა, მიღებისა იმა სიმართლეთა და უშირატესობათა, რომელთაც დაამსახურებენ წიშმატებისა მათისა აღრჩეულ მათ მიერ სწავლასში. მმართუენობამ კეთილად სცნა გახდუება ესე ვითარისა სურვილისა ქალთა შინა და აღუთქუა მოკლეს დროში დაკმაყოფილება მათის განზრახვსა. ამის თარბაზედ ვამღუთავსა ჩემსა ნებას, რათა ვსთქუა ორიოდ სიტყუა. მე მოხარულ შექქენ უწყებთა მით ქალთ ექიმობასა ზედა.

მე კანობი რუსეთში, ვინაადაც კერძობაში და ამერიკაში უკუტ დიდის ხნიდაც არსებობენ ქალნი ექიმნი. და რათა არ ეჩუტნოს არა ვისმეს ვითარმედ მოხარულობასა ჩემსა, არა აქუნდეს საფუძვლიანი მიზეზი თვისი მეოფობისა, მე მოვიტან რაოდენთამე დამტკიცებას: ფიზიოლოგია (1) ცხადთ გვიმტკიცებს, რომ ქალნი, საზოგადოდ, სხეულებითად (ფიზიკურად) ბევრათ უფრო სუსტნი არიან, ვირემც კაცნი; და მაშასადამე იგინი უფრო ხშირად ექუტშეკვრდომებიან სხუა და სხუა ნაირ სხეულებასა, ვირემც კაცნი; ხოლო აქედან რა შეუდგების? ცხად არს იგი, რომ ქალნი უფრო ხშირად უნდა თხოულდენ შემწეობასა ექიმისასა, ვირემც ჩუტნი. მაგრამ, ჩემდა უსიამოვნოდ, გამოცდილება გვეუბნება სხუტბორ, ქალნი უფრო იშვითად მიმართულდენ შემწეობისადმი ექიმისა, ვირემც სხუანიო. და რაა არს მიზეზი? ჩემის ჭარბით აი მიზეზი: ქალთ ბუნებითად აქუსთ მორცხვენლობა ასე რომ, ოდეს იგი იგრძნობს თვის შორის ჰირუტლთა ნიშანთა ვითარმე შეუძლებლობისასა გინა სხეულებისასა, იგი არ მიიქცევა მსწრაფლ შემწეობისადმი ექიმისა და არ მიიქცევა ჰირუტლად და უმთავრესად მისთვის, რომ მორცხვენლობა თვისი წა-

(1) ფიზიოლოგია არს სწავლა სხეულებით სიცოცხლისათვის კაცისა, ესე იგი, იგი წარმოგვიდგენს იმა კანონითა ძალისამებრ, რომელთა მოქმედებს ჩუტნი თუ თუელი წარმოება ბუნებისა, გინა თუთ სიცოცხლე ჩუტნი.

დენიმედ იკავებს მას; მეორედ მისი იჯს, თუ ჭასრი: ეგებ თავისით გარდაიაროს, და ანუ ეგებ შინაურული, ისევ ქალური წამლით განუღოს სატკივარმან, ვვალად იკავებს მას; მესამედ მოზიდება ხარკთა, რომელთაც თხუ-
 ლობუნ შრომა და გარჯილობა ექიმისა და ყოვლად ფა-
 სი წამლისა. ქალი მეორეი ქმრისე ესე ვითართა ჭასრთა,
 უურს მიუგდებს სრეულებასა თვისსა, მისცემს მას დროსა,
 რათა გაღვადეს და გადიდდეს იგი სხეულსა შინა თვისსა
 და ესრედ მდგომარეობაშიდ დაჭყოფს იგი იმ დრომ-
 დი, რადეს სრეულება, განძლიერებული უწამლობითა,
 დაუწყებს მას დამუქებასა საგუდილითა, მამანგი, საბ-
 რალო მსხუტრბლი თვისის შეცოთმილებისა. მსწრათელ
 აფრენს ვაცსა ექიმთან და სშირად ორთანაც, მაგრამ ვად
 არს მათი მოსვლა! რადენიმე მინუთის შემდგომ განმ-
 ვლენ იგინი საწოლისაგან სრეულისა ტუჩებ ზევით აწე-
 ულნა და თავ გკრდსედ მოქცეულნი. ცხადი ნიშანი უი-
 შედობისა. შემდგომ არ განივლის მტირე დრო, სრეული
 დასცხრება ავამეფოფობისაგან; იგი დაასრულებს უკანას-
 კნელთა წუთთა თვისს ქმრისანაზედ ყოფნისასა. აწ ვკით-
 ხამ: რად იყო მიზეზი მისის საგუდილისა? უკუტრლად
 ზემო აღწერილნი გარემოებანი; რამეთუ არა არს უკვი
 თუმცადა მას ესე გარემოებანი უკუ მიექცია, ესე იგი
 უკეთუ მას ზირველნი ნიშნებისათანავე ავამეფოფობისა
 ეფიქრა, თუ მოტრცეკნილობა იმ გვარ საგანში, რომ-
 ლითაც გარდაწვტების საქმე მისი საგუდილ სიცოცხ-
 ლისა არს უჭკუობა; უკეთუ მას ცოდნოდა, თუ თვისი
 უმტირესი სრეულება, ადვლათ მოსასზობელი იყო ყამსა მი-

სისა დაწეებისსა უქიმობისგამო გარდიქცევის მომა-
კჭდინებელ სხეულებად, და სხუნანი. მაშინ იგი არ შეი-
ქმნებოდა მსხუნწრზლი უდროს სიკჭდილისა, გარნა
დღეს, ოდეს შემოკლენ ქალნი ექიმნი მმართებლობის
მიერ დანიშნულნი. მსწავლულნი და რაოდენიმედ დახელო-
ვნებულნი გამოცდილებითა, მაშინ რიცხუ მსხუნწრზლთა
ადრინ სიკჭდილისა უკჭრწლად შემცირდების. მაშინ
პირწრწლ ორ ჩემიერ ზემო აღნიშნულთ გარემოებთა
არ ექმნებათ ადგილი თვისს შეოფობისა, გინაადგან
ქალი სიმხარულითა მოიპატოიებს თჯნიერ დაგვიანებისა
ქალსა ექიმისა, და გარეშე ყოვლისა მორცხგენილობისა
გაუშლის მას ყოველთა მიზესთა შემთხვეულ მისდაში
სხეულებისსა, გირემც რომ კაცსა, რომლისადაში აქჩს
ბუნებითი მორცხგენილობა. აი. მესესი ჩემის მოხარუ-
ლობისა. გგონებ აწ იყოს უსაფუძვლო; გგონებ არცადა
თქწრწ უპატოიეკემულესო მკითხველო, დაშთედ თჯნიერ
მოხარულიობისა ამა ჩემს მოხარულიობისა შინა.

გარნა ვაღისაშებრ სიმართლისა უნდა ვსთქუა, თუ
მოხარულიობა ესე ჩემი ჯერეთ კიდევ არა არს სრული,
რათაშცა იგი შეიქმნეს სრული, საჭირო არს, ჩემის ფი-
ქრით, განარსება ამა ჩემის გულთაღისა სურვილისა,
რომელიცა მდგომარეობს მას შინა, რათა საზოგადოდ
ქალთა შორის მოკეინოს, რაოდენიმედ შინც, ფრინად
შემოკლებითად, სწავლა ექიმობისა და უფროსდა ფინი-
აღოგისა. ჩემის ჭაზრით ქალთათჯს უფრო საჭირო
არს შოვნა სწავლისა სხუნებულთ საგნებში, გირემც კაც-
თათჯს ქალი აძლევს წრწყანსა შჯლთა, სიმრთელიობა

და უძლეურობა რომელთა დამოკიდებულები არიან უფროს-
 ლა დედისაგან, დედის ფიზიკურთ და წინეობით მდგო-
 მარეობისაგან, აქედან იშობების სწავროება თათოუელ
 დედისათვის, რათა მან იზრუნოს კითაჩ ხოცრიელ
 კბრეთვე სუელიერის სიმრთელისათვის თვისთა შჯლთა, განსა
 ნუ თუ ძალუმს დედას ქონვა ესრეთის მზრუნველობისა
 რდეს, თუთ იგი კერას ცნობს თავსა თვისსა? ესე იგი
 უცხო არის უოკელთა ცნობათა იმა უმაღლეს ცვლილებას-
 თა და ბუნებით განცხადებულებათა, რომელნიც წარმოე-
 ბენ თვის სხეულსა შინა. თვის შორის? რდეს მისთვის
 სწავლას ფიზიოლოგიისა შეადგენს ჯერ ჯერობით
 უოკლად უცხოსა ფრინველსა? მამასადაჲე სურვილი ჩე-
 მი, რათა წრესა შინა სწავლათა, რომელნიც დღეს ექ-
 ლევიან ქალთა, უოკლად შევიდეს სწავლა ფიზიოლოგი-
 ის და იმა ფიზიოლოგიისა, რომელ არს ჩემის ჭასრით
 ბევრად უსაჭიროესი და ბევრად უსარკებლესი მათთვის,
 კირემც სხუნა საგნები. გამბობ, სურვილი ესე ჩემი
 უნდა იყოს შეწენარებულ და კეთილად ცნობილ მრავალ-
 თაგან, და რდეს იგი განაჩსდება, მამინ. მე დარწმუ-
 ნებული ვარ, რომ სიმრთელეოკანება და საზოგადოდ
 გრძელ ცხოვრებაჲ ვაცთ ნათესაობისა დაგვრგვინების
 ბრწყინვალებითის წარმატებითა.

პეტრე ჩარეკოვი.

15 აგვისტოს 1862 წ.

ლენხუმში,

ს. ლაილასა.

—რომანი უ. გ. რჩეულოვისა, «თამარ ბატონის შვილი» ჩქარა გამოიცემა ცალკე წიგნად იმისი სუიდეა შეიძლება ტფილისში თუთ რჩეულოვის სახლში გუგიაში; გორში იმის ძმის შავლე რჩეულოვის სახლში და ქუთაისში: კნიაზ ვახტანგ გუგუშვილის სახლში. ფასი ერთი მანეთი.

—ქართულს ენაზედ დაიბეჭდა წიგნი «ახლოვნის მოკლე ცნობრება, ხასიოების აღწერა და ახეკდოლები» და იყიდება ათათ შაურათ უ. უფქანაძის მაღაზიაში.

40 გვერდზედ ტიბოგრაფიის შეტდომით დაბეჭდილია «შაშა მე» გობოვო წაიკითხოთ, მაშასდადე.

—«ყოველი» წაიკ. ყოველი.

43 გვერდ. «განუბანუდ» წაიკ. განუბანუდ.